--Translation Researches in the Arabic Language and Literature------
Spring & Summer 2023, 13(28), 101-144
rctall.atu.ac.ir
DOI: 10.22054/RCTALL.2022.69695.1645

ATU PRESS

The Role of Language in Reza Ameri's and Ataullah Mohajerani's Translations of the Novel "Season of Migration to the North" Based on Christian Nord's Perspective

Ali Sayadani * — Associate Professor, Department of Arabic Language and Literature, Azarbaijan Shahid Madani University, Tabriz, Iran

Saman Rahimkhani — M.A. Student of Arabic Language Translation, Azarbaijan Shahid Madani University, Tabriz, Iran

Somayeh Aghamohammadi Ahle Iman — M.A. Student of Arabic Language Translation, Azarbaijan Shahid Madani University, Tabriz, Iran

Abstract

During different decades, language and translation have a wide and mutual relationship, and translation has achieved many advances by using the science of linguistics and considering linguistic contexts in establishing dynamic and concrete communication with the audience. Christian Nord (1977), a theoretician in the field of translation studies, has improved the communication between the speaker and the listener or the writer and the reader by presenting the elements of her specific language function model. Based on the analytical-descriptive method, the present study aims to investigate Reza Ameri's and Ataullah Mohajerani's translations of Season of Migration to the North based on Christian Nord's model in order to achieve the level of reflection of the linguistic functions of Nord's model and their impact in the translations and determine the quality level of translators' performance. The result of the research shows that Reza Ameri's translation has been most reflected in terms of referential and expressive functions, and also his performance has been more acceptable compared to Ataullah Mohajerani in the translation of the novel "Season of Migration to the North".

Keywords: Linguistics, Function of Language, Christian Nord, Reza Ameri, Ataullah Mohajerani.

* Corresponding Author: a.sayadani@azaruniv.ac.ir

How to Cite: Sayadani, A., Rahimkhani, S., Aghamohammadi Ahle Iman, S. (2023). The Role of Language in Reza Ameri's and Ataullah Mohajerani's Translations of the Novel "Season of Migration to the North" Based on Christian Nord's Perspective. *Translation Researches in the Arabic Language and Literature*, 13(28), 101-144. doi: 10.22054/RCTALL.2022.69695.1645

eISSN: 2538-2608 ISSN: 2980-7735 Received: 23/Aug/2022 Revised: 16/Nov/2022 Accepted: 21/Dec/2022 Original Research

Introduction

Language and translation are closely related to each other in such a way that by neglecting language and related sciences, such a puzzle will remain incomplete and the connected links of this orderly collection will be separated. A group of researchers have studied the nature of linguistic elements and components and have come to the conclusion that the presence of linguistic elements with cultural meaning in texts is a symbol of the interweaving and interaction of culture and language. Linguistic patterns presented by many theorists have always made the cultural and semantic connections between different languages, especially their audiences, stable. Christian Nord's model deals with a new view of the functions of language in the field of translation studies and clearly explains it by introducing four language functions (referential function, expressive function, appellative function, and phatic function). The translator's attention to these four important tools, in the first stage, causes a detailed reflection and analysis of real or unreal topics and phenomena according to the nature or relevant example (characteristics of informing, meta-linguistic, guidance, educational) in the target text that the lack of attention to cultural values in the translation of these topics causes problems in the translation.

In the second stage, it reflects the aesthetic characteristics of the source text, and in the third stage, it causes the transfer of cognitive stylistic features of the infinitive text, and in the fourth stage, it leads to the explicit transfer of the author's feelings or to be in tune with him during the translation process.

The Arabic novel Season of Migration to the North is one of the literary genres and is among the top hundred Arabic novels of the 20th century in Damascus in 2001. The main part of the story begins with mysterious and unfortunate events and many highs and lows. By criticizing two translations of the novel Season of Migration to the North based on Christian Nord's (1977) model, the present research tries to pay close attention to the quality of the translations as well as the amount of interference of the aforementioned linguistic elements.

Literature Review

In the field of translation criticism, there have been researches that have helped the authors of this research in writing this section, it should be

noted that so far no research has been done in the field of applying Nord's approach to the content of the novel Season of Migration to the North.

Afzali, Ali, and Maedeh Akbar Karkasi (1400) in the article Investigation of the Cultural Categories of the Arabic Novel based on the Theory of Lawrence Venotti, have concluded that the translator (in the analysis of the novel Ors al-Zein) removed the linguistic and cultural differences in order to achieve a smooth and fluent translation and provided an acceptable translation by using the element of localization.

Madani, Akram, and Javad Asghari (1400) in the article The Application of Newmark's Theory in the Transfer of the Unit of Culture in the Translation of the Arabic Novel, indicate that in the translation of these novels (Miramar, Zaqaq al-Mudaq, Sarsara Fuq al-Nil, Mosm al-Hijrah El Al-Shamal (Season of Migration to the North), Ars Elzin) the methods of transfer, localization, and cultural equivalent have been most used in the transfer of the cultural unit.

Masbouq, Seyyed Mehdi, and Solmaz Ghafari (1400) in the article The Effect of the Translator's Semantic Horizon on the Target Text in the Light of the Aesthetic Theory of Reception, a Case Study of Three Translations of the Novel "Season of Migration to the North", concluded that a reader who reacts to white spaces and gaps, interprets and updates the text in a natural way, and provides fast reading according to the rules of the target language, can overcome the aesthetics of the target text.

Yousefzadeh Arbat, Hassan (2015) in the article Investigation of the Role of Culture and Language in Intercultural Communication, concluded that individual characteristics play a decisive role in the success or failure of intercultural communication and knowing one's own culture and the culture of the audience, mastering linguistic subtleties and individual characteristics are three determining components in intercultural communication.

Methodology

The Arabic novel Season of Migration to the North is a novel in which the transmission of cultural elements in the text requires a lot of precision and skill, and Christian Nord's theory can be appropriate as a

precise and practical language model in conveying the most sensitive aspects of the field of translation and especially the criticism and analysis of the two translations under study,

Therefore, in this article, two translations of the novel Season of Migration to the North by Reza Ameri and Ataullah Mohajerani are analyzed according to the components of Christian Noord's model (1977) in order to evaluate the degree of involvement of each element in the translations, and the performance of the two translators in the explicit and accurate transfer of grammatical, cultural and linguistic elements from the source text to the target text have been reviewed. It is worth mentioning that the research method in this sample is descriptive-analytical.

Purpose of the Study

The importance of the present article in the discussion of the application of Nord's approach in the content of the present novel is clearly shown. The language construction in the mentioned novel implies the use of referential, expressive, appellative, and phatic functions as elements of linguistic functions which are clearly manifested in the comparative and case translation of the present novel. It should be said that the aim of the research was to examine the level of reflection of the linguistic functions of Nord's model and their effect in the investigated translations, as well as to determine the quality level of each translator's performance in the form of functional speech groups.

Conclusion

In this research, by examining the basis of Christian Nord's theory on the content of two translations of the novel Season of Migration to the North by Reza Ameri and Ataullah Mohajerani, the following results have been obtained.

Reza Ameri with a function-oriented attitude and paying attention to the symbols, cultural and literary values of the two languages, as well as observing the grammatical principles of the target language and replacing commonly used equivalents for words, phrases, and sentences, especially preventing the prolongation of speech and reflecting the linguistic elements of Nord's point of view in the target text, has a more successful performance compared to Ataullah

Mohajerani, especially in the elements of the referential and expressive functions.

Ataullah Mohajerani in the majority of sections with a relatively balanced attitude and with a relatively strong dependence on the grammatical structure and semantic aspects of the infinitive text and the lack of selection of appropriate equivalents in the target text, which has caused the main author's message to weaken, not only did not fully reflect the main axis of the discussion (the linguistic elements of the mentioned point of view), but in many cases it caused ambiguity in the words and message of the main author, for the audience of the target language, which prevented translators from observing the two traditional and fundamental principles, i.e. observing the principle of faithfulness to the message of the infinitive text and creating a balance between the two languages.

In this research, the translator Reza Ameri, taking into account the rules of linguistics and the effectiveness and knowledge of applied linguistics (the field of sociology and neurology) as a branch of linguistics, completed his task as a successful translator in the translation of the mentioned novel.

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۶/۰۱ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۰۸/۲۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۹/۳۰ ISSN: ۲۹۸۰-۷۷۳۵

eISSN: ۲۵۳۸-۲۶۰۸

-- پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی----------

دوره ۱۳، شماره ۲۸، بهار و تابستان ۱۴۰۲، ۱۰۱-۱۴۴

rctall.atu.ac.ir

DOI: 10.22054/RCTALL.2022.69695.1645

نقش زبان در دو ترجمه رضا عامری و عطاءالله مهاجرانی از رمان موسم الهجرة إلی الشمال بر اساس دیدگاه کریستین نورد

علی صیادانی * — دانشیار، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، تبریز، ایران

سامان رحیم‌خانی — دانشجوی کارشناسی‌ارشد مترجمی زبان عربی، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، تبریز، ایران

سمیه آقامحمدی اهل ایمان — دانشجوی کارشناسی‌ارشد مترجمی زبان عربی، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، تبریز، ایران

چکیده

طی دهه‌های مختلف، زبان و ترجمه ارتباط گسترده و متقابلی باهم داشته و ترجمه با بهره‌گیری از علم زبان‌شناسی و مدنظر قرار دادن بافت‌های زبانی در برقراری ارتباطی پویا و ملموس با مخاطب به پیشرفت‌های بسیاری دست یافته است. کریستین نورد (۱۹۷۷) نظریه‌پرداز حوزه مطالعات ترجمه با ارائه مؤلفه‌های الگوی نقش زبانی خاص خود سبب بهبودی هرچه بیشتر ارتباط میان گوینده و شنونده یا نویسنده و مخاطب شده است. پژوهش حاضر با تکیه بر روش توصیفی- تحلیلی درصدد است دو ترجمه رضا عامری و عطاءالله مهاجرانی از رمان موسم الهجرة إلی الشمال را بر اساس الگوی کریستین نورد موردنقد و بررسی قرار دهد تا به میزان بازتاب نقش‌های زبانی مدل نورد و تأثیر آن‌ها در ترجمه‌های موردبررسی دست یابد و سطح کیفی عملکرد هرکدام از مترجمان را مشخص سازد. نتیجه پژوهش بیانگر آن است که ترجمه رضا عامری در زمینه نقش ارجاعی و نقش بیانی بیشترین بازتاب را داشته و همین‌طور عملکرد رضا عامری در مقایسه با عطاءالله مهاجرانی در ترجمه رمان موسم الهجرة إلی الشمال مقبول‌تر بوده است.

کلیدواژه‌ها: زبان‌شناسی، نقش زبان، کریستین نورد، رضا عامری، عطاءالله مهاجرانی.

* نویسنده مسئول: a.sayadani@azaruniv.ac.ir

مقدمه

زبان و ترجمه ارتباط تنگاتنگی باهم دارند به‌گونه‌ای که با چشم‌پوشی از زبان و علوم وابسته به آن، جورچین ترجمه ناقص می‌ماند و حلقه‌های به‌هم‌پیوسته این مجموعه منظم ازهم‌گسسته خواهد شد. زبان به‌عنوان وجه اصلی از طریق بنیاد نهادن ارتباط و لو درحد واژه می‌تواند صورت‌هایی از فرهنگ یک ملت را معرفی نماید و مشخصه‌هایی هرچند نکته‌وار در اختیار مترجم قرار دهد. گروهی از محققان ماهیت عناصر و اجزای زبانی را موردمطالعه قرار داده و به این نتیجه رسیده‌اند که وجود عناصر زبانی با بار معنایی فرهنگی در متون، نماد در هم تنیدگی و تعامل فرهنگ و زبان است (سهیلی، ۱۳۶۵: ۲۱). و (نیومارک، ۵۳:۱۹۸۸)، فراهم ساختن این ارتباط گران‌بها گاهی از طریق ایماواشاره برای معلولان و گاهی از طریق نوعی کنش انسانی خواه، ظاهری یا باطنی انجام می‌پذیرد. جمعی دیگر از پژوهشگران ازجمله (هتیم و میسون[1]، ۱۹۹۰: ۱۰۸) (منقول در مایر، ۱۹۹۸: ۲۰۷)، (زهر[2]، ۱۹۹۰: ۸۱) و (پرز، ۲۰۰۱: ۸۷)[3] علم نشانه‌شناسی فرهنگی زبان را سمبل این تعامل می‌دانند و معتقدند که از طریق تأثیر و تأثر نظام‌های معنایی، فرایندهای مختلف ارتباطی و چارچوب‌های فرهنگی این تعامل ظهور پیدا می‌کنند (محمدی، ۱۳۹۰: ۸۶). الگوهای زبانی ارائه‌شده توسط نظریه‌پردازان متعدد همواره سبب استواری ارتباطات فرهنگی و معنایی میان زبان‌های متفاوت به‌ویژه مخاطبان آن‌ها شده است. الگوی کریستین نورد[4] به نگرشی نو از نقش‌های زبان در حوزه‌ی مطالعات ترجمه می‌پردازد و آن را با معرفی چهار مؤلفه زبانی (نقش ارجاعی، نقش بیانی، نقش ترغیبی، نقش عاطفی) به‌طور شفاف تبیین می‌نماید و با ارائه این دیدگاه کیفیت عملکرد مترجم را به سطحی بالاتر از سطح پیشین رهنمود می‌سازد، به‌طوری‌که میان نگرش نقش‌گرای خود و نگرش‌های تعادل مدار سابق مقایساتی انجام می‌دهد و نگرش نوع دوم (تعادل مدار) را سبکی قدیمی برمی‌شمارد و مدل مطرح‌شده خود را سبکی حرفه‌ای جهت ترجمه‌ای ایدئال معرفی می‌کند که برای این کار نگرشی فرهنگی لازم است تا به توضیح

1. Hatim, B. and Mason, I
2. Zohar, E.
3. Perez, C.
4. Nord, C.

تخصیص موقعیت‌های ارتباطی و ارتباط میان عناصر موقعیتی زبانی و غیرزبانی بپردازد.

اما برخی از مؤلفه‌های الگوی کریستین نورد عبارت است از: ۱- کارکرد ارجاعی[1]؛ کاربرد نشان‌های زبانی یا غیرزبانی به‌منظور اشاره به موضوعات، پدیده‌های جهان و یا دنیای خاص است (Nord, 1977: 485)، ۲- کارکرد بیانی[2]؛ کارکرد نشان‌های ارتباطی زبانی یا غیرزبانی به‌منظور نمایش احساسات یا نگرش فرد نسبت به موضوعات یا پدیده‌های دنیا (Nord, 1977: 478)، ۳- کارکرد ترغیبی[3]؛ کاربرد نشان‌های ارتباطی زبانی یا غیرزبانی به‌منظور دستیابی به پاسخ یا واکنشی خاص از دریافت‌کننده است (Nord, 1977: 475)، ۴- کارکرد عاطفی[4]؛ کاربرد نشان‌های ارتباط زبانی یا غیرزبانی به‌منظور برقراری، نگهداری یا خاتمه تماس موجود میان فرستنده و دریافت‌کننده است (Nord, 1977: 484)، شناخت این روش‌ها در زمینه ترجمه می‌تواند مترجم را در مسیر ارائه ترجمه‌ای پویا، شفاف و دقیق یاری دهد. مغز و ذهن انسان به‌عنوان پیچیده‌ترین و منظم‌ترین سیستم موجود میان بشر با تحلیل و تفسیرهای خود از محیط پیرامون، ارتباط با هم نوعان و حتی هاله‌هایی از رؤیا در هنگام خواب؛ می‌تواند به‌سادگی ترجمه‌ای پویا و متقن در کسری از ثانیه و یا لحظه را بازتاب دهد. متن نشانه‌ای ارتباطی و فرهنگ محور بوده و ویژگی‌های آن بر اساس موقعیت انتقال پیام مشخص می‌گردد (Nord, 2005: 13) لازم به ذکر است که نظریه کریستین نورد در حوزه ترجمه و جهت آموزش مترجمان از سوی نظریه‌پرداز مذکور ارائه شده است. این نظریه که شامل چهار مؤلفه زبانی (نقش ارجاعی، نقش بیانی، نقش ترغیبی و نقش عاطفی) است با اهتمام مترجم به این چهار ابزار مهم در مرحله اول سبب انعکاس و تحلیل دقیق موضوعات و پدیده‌های واقعی یا غیرواقعی مطابق با ماهیت یا مصداق مربوط (ویژگی‌های آگاه کردن، فرازبانی، رهنمودی، آموزشی) در متن هدف می‌شود که عدم اهتمام به ارزش‌های فرهنگی در ترجمه این موضوعات سبب مشکلاتی در ترجمه می‌شود و در مرحله دوم باعث بازتاب ویژگی‌های زیبایی‌شناختی موجود در متن مبدأ و در مرحله سوم سبب انتقال ویژگی‌های

1. Referential function
2. Expressive function
3. Appellative function
4. Phatic function

سبک‌شناختی متن مصدر و در مرحله چهارم منتهی به انتقال صریح احساسات نویسنده یا دمساز شدن با وی در جریان ترجمه می‌شود.

رمان عربی موسم الهجرة إلی الشمال یکی از انواع ادبی و جزو صد رمان برتر عربی قرن بیستم در سال ۲۰۰۱ دمشق می‌باشد و شامل داستانی جذاب در رابطه با وضعیت دنیای پسا استعماری است و شرح گفتگوهای مرد جوانی است که از خارطوم به لندن سفر می‌کند و پس از هفت سال تحصیل انگلستان به وطن خود سودان بازگشته و با فردی مرموز با قدی متوسط و مویی پرپشت و سفید بدون ریش و سبیل و خوش‌قیافه به اسم مصطفی سعید برخورد می‌کند و با کنجکاوی‌های زیاد خود نهایتاً سر از کار او درمی‌آورد و بخش اصلی داستان با اتفاقات مرموز و ناگوار و پستی‌وبلندی‌های فراوان آغاز می‌شود. پژوهش حاضر با نقد و بررسی دو ترجمه از رمان موسم الهجرة إلی الشمال بر اساس الگوی کریستین نورد (۱۹۷۷)، درصدد است به میزان کیفیت ترجمه‌ها و همین‌طور به مقدار دخالت مؤلفه‌های مذکور در هریک از ترجمه‌ها با طرح سؤالاتی دست یابد:

۱- کدام‌یک از مترجمان موردمطالعه در انتقال مؤلفه نقش ارجاعی دیدگاه نورد موفق‌تر بوده است؟

۲- مهارت مترجمان عطاءالله مهاجرانی و رضا عامری در به‌کارگیری مؤلفه نقش بیانی مدل نورد به چه میزان می‌باشد؟

۳- مطابق با رویکرد کریستین نورد مشخصه‌های نقش ترغیبی در کدام‌یک از ترجمه‌های مذکور به شیوه‌ای دقیق منعکس‌شده است؟

۴- بر اساس الگوی کریستین نورد مؤلفه نقش عاطفی در دو ترجمه موردبررسی به چه صورت نمود یافته است؟

فرضیهٔ پژوهش

در این جستار، نگارندگان پژوهش طی بررسی‌های صورت گرفته جهت رسیدن به نتیجه‌ای دقیق، جامع و دستیابی به میزان بازتاب الگوی کریستین نورد در رابطه با ترجمه‌های در حال بررسی و آگاهی از چگونگی و میزان کیفیت عملکرد مترجمین فرضیه‌های ذیل را مطرح

می‌کنند:

- رضا عامری با تکیه بر نگرشی نقش‌گرا و داشتن تسلط کافی بر مراحل رمان جهت انعکاس ویژگی‌های مؤلفه نقش ارجاعی (انسجام، ارجاع به پدیده‌ها و خاطرات و رخدادها) و وجوه متنی و فرامتنی، عملکرد موفق‌تری از خود به نمایش گذاشته است.

- عطاءالله مهاجرانی با نگرشی صرفاً تعادل مدار و در پیش گرفتن عملکردی مقصد محور در مؤلفه نقش بیانی و عدم اهتمام به بافت متن مصدر و چارچوب ساختاری آن، نسبتاً ضعیف عمل کرده است، درحالی‌که رضا عامری با اهتمام به مشخصه‌های بارز مؤلفه مذکور (حرف ندا و ویژگی‌های زیبایی‌شناختی) و برقراری کنش ارتباطی قوی میان فرستنده و گیرنده مهارتی عالی از خود به نمایش گذاشته است.

- در مؤلفه نقش ترغیبی عطاءالله مهاجرانی با نگرشی نقش‌گرا و شناخت کافی نسبت به ساختار واژگانی زبان مصدر، وضع معادل‌های کاربردی در زبان هدف و عدم وابستگی به الفاظ در برقراری ارتباط قوی با مخاطب و بازتاب مشخصه‌های مؤلفه نقش ترغیبی موفق‌تر بوده و درعین‌حال رضا عامری با نگرشی تعادل مدار در انعکاس ویژگی‌های بارز مؤلفه مذکور نسبتاً ضعیف عمل کرده است.

- در رابطه با مؤلفه نقش عاطفی دو مترجم عامری و مهاجرانی در بازتاب مشخصه‌های مربوط به نقش مذکور عملکرد مشابهی از خود نشان داده‌اند.

پیشینهٔ پژوهش

در حوزه نقد و بررسی ترجمه، پژوهش‌هایی صورت گرفته که نگارندگان این پژوهش را در نگارش این بخش بیشتر یاری داده است، لازم به ذکر است؛ تاکنون پژوهشی در زمینه نظریه کریستین نورد بر روی دو ترجمه موردبررسی صورت نگرفته و رمان موسم الهجرة إلی الشمال، برای نخستین بار در حوزه‌ی ترجمه زبان عربی بر اساس دیدگاه نورد موردنقد و بررسی قرار می‌گیرد.

نتایج افضلی، علی و مائده اکبر کرکاسی (۱۴۰۰) در مقاله «بررسی مقوله‌های فرهنگی

رمان عربی بر اساس نظریه لارنس ونوتی[1]»، مجله پژوهش در آموزش زبان و ادبیات عرب؛ سال دوم، شماره ۳، صفحه ۱۰۳- ۸۳، مبین آن است که مترجم (در بررسی رمان عرس الزین) به‌منظور دست‌یابی به ترجمه‌ای سلیس و روان، افتراقات زبانی و فرهنگی را حذف کرده و با استفاده از عنصر بومی‌گرایی، ترجمه مطلوبی ارائه داده است.

نتایج مدنی، اکرم و جواد اصغری (۱۴۰۰) در مقاله «کاربست نظریه نیومارک[2] در انتقال واحد فرهنگ در ترجمه رمان عربی»، مجله پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی، سال ۱۱، شماره ۲۵، ص ۱۷۷-۱۴۹، بیانگر این است که در ترجمه این رمان‌ها (میرامار، زقاق المدق، ثرثرة فوق النیل، موسم الهجرة إلی الشمال، عرس الزین) شیوه‌های انتقال، بومی‌سازی و معادل فرهنگی بیشترین کاربرد را در انتقال واحد فرهنگ داشته است و مترجمان بیشتر به فرهنگ مقصد نظر داشته و در برخی موارد در انتقال مقوله‌های فرهنگی موفق نبوده‌اند.

مسبوق، سیدمهدی و سولماز غفاری (۱۴۰۰) در مقاله «تأثیر افق معنایی مترجم بر متن مقصد در پرتو نظریه زیبایی‌شناسی دریافت؛ مطالعه موردی سه ترجمه از رمان «موسم الهجرة إلی الشمال»»، مجله پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی، به این نتیجه رسیده‌اند؛ خواننده‌ای که در واکنش به فضاهای سفید و خلأها، متن را به شکلی طبیعی تأویل و به‌روزرسانی نماید و متناسب با قواعد زبان مقصد، خوانشی سریع ارائه دهد، می‌تواند بر زیبایی‌شناسی متن مقصد فائق آید.

یوسف زاده اربط، حسن (۱۳۹۵) در مقاله «بررسی نقش فرهنگ و زبان در ارتباط میان فرهنگی»، مجله معرفت فرهنگی اجتماعی، شماره ۲۸، ص ۱۰۴- ۸۳، به این نتیجه رسیده است که ویژگی‌های فردی نقشی تعیین‌کننده در کامیابی یا شکست ارتباطات میان فرهنگی دارند و شناخت فرهنگ خود و فرهنگ مخاطب، تسلط به ظرافت‌های زبانی و نیز ویژگی‌های فردی، سه مؤلفه تعیین‌کننده در ارتباطات میان فرهنگی هستند.

روش پژوهش

رمان عربی موسم الهجرة إلی الشمال یکی از انواع ادبی فاخر است که انتقال عناصر فرهنگی

1. Venuti, L.
2. Newmark, P.

موجود در متن مستلزم دقت و مهارت بسیاری می‌باشد و نظریه کریستین نورد به‌عنوان یک الگوی زبانی دقیق و کاربردی در انتقال غالب جوانب حساس حوزه ترجمه و به‌ویژه نقد و بررسی دو ترجمه موردمطالعه می‌تواند موفق عمل کند، بنابراین در این نوشتار سعی بر آن شده تا دو ترجمه رمان «موسم الهجرة إلی الشمال» از رضا عامری و عطاءالله مهاجرانی مطابق با الگوی کریستین نورد (۱۹۷۷) موردنقد و بررسی قرار گیرند تا میزان دخالت هر یک از مؤلفه‌ها در ترجمه‌های موردبررسی مشخص و همین‌طور نقاط ضعف و قوت آن‌ها معین شود تا بتوان به پاسخی دقیق به سؤالات مطرح‌شده و نتیجه‌ای قابل‌قبول دست‌یافت. بر این اساس نگارندگان پژوهش؛ ابتدا با مدنظر قرار دادن مشخصه‌های هریک از مؤلفه‌های مطرح‌شده دیدگاه مذکور، چگونگی عملکرد دو مترجم را در انتقال صریح و دقیق عناصر دستوری، فرهنگی و زبانی از متن مصدر به متن هدف موردنقد و بررسی قرار داده‌اند و سپس اقدام به دادن حکم نهایی در مورد عملکرد دو مترجم کرده‌اند و در مرحله بعد ترجمه پیشنهادی را جهت عملی ساختن تأثیر هریک از مؤلفه‌های زبانی دیدگاه نورد، ارائه داده‌اند، شایان‌ذکر است روش پژوهش در این نمونه توصیفی - تحلیلی است.

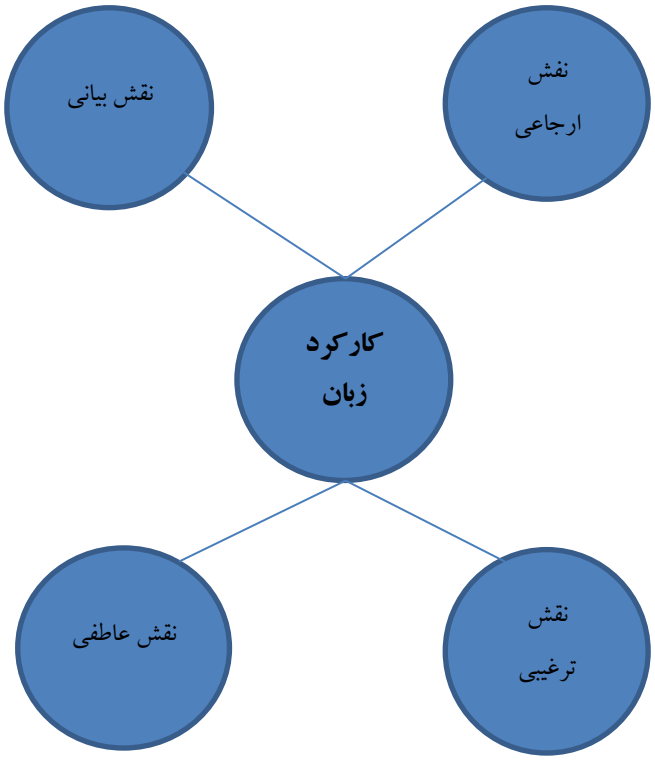

نمودار ۱. الگوی نقش زبان در حوزه ترجمه از دیدگاه کریستین نورد (۱۹۷۷)

۱.مبانی نظری

نقد ترجمه به معنای ارزشیابی یا ارزش‌گذاری ترجمه یک اثر است. یک ترجمه می‌تواند شامل سبک و اسلوب خاص خود باشد، اما نتواند پیام اصلی متن را به‌طور کامل منتقل سازد؛ بنابراین اهتمام ورزیدن به ارزیابی و مهم‌تر از آن نقد ترجمه سبب جلوه‌گر ساختن نکات مثبت و منفی عملکرد مترجم مطابق با الگوهای ارائه‌شده در حوزه ترجمه و تبادلات علمی و فرهنگی در سطح جهان می‌شود. مثلث گویای زبان، فرهنگ و ترجمه، سه جزء جدایی‌ناپذیر از هم‌اند. فرهنگ و ترجمه به‌عنوان چشم و گوش این ساختار تنها از طریق زبان تعریف و استعمال می‌شوند و در این مرحله ترجمه به‌عنوان ضلع سوم در انتقال صریح فرهنگ و ساختار زبانی خاص به زبان و جامعه‌ای دیگر مؤثر است. ترجمه به‌عنوان تنها راه ارتباط نژادهای گوناگون آدمی از طریق زبان، حال زبان اشاره یا تکلم، پس از فراز و

نشیب‌های بسیار، امروزه به‌عنوان علمی مستقل و کاربردی از آن یاد می‌شود که توانسته با تجربیات، شاخه‌های وابسته به خود و بهره‌مندی از دیدگاه‌های ویژه ارائه‌شده در این زمینه، آدمی را در رسیدن به اهداف خود بیشتر یاری رساند. هدف کنش ترجمه‌ای انتقال پیام‌های موجود میان موانع زبانی و فرهنگی توسط انتقال‌دهندگان پیام‌هایی است که کارشناسان آن را تولید کرده‌اند؛ مترجمان، کارشناسان تولید و درواقع انتقال‌دهندگان پیامی متناسب در ارتباط بین فرهنگی یا میان فرهنگی است (Nord, 1977: 128)، ترجمه امری است مقدس که طی سالیان هر بار قالب و چارچوب متفاوتی به خود گرفته است. می‌توان گفت ترجمه امر و تعاملی جهانی است و برای برقراری روابط بین‌المللی و بین فرهنگی که نیاز ضروری جامعه است به‌کار گرفته می‌شود. گاهی کاربرد اشتباه زبان ممکن است سبب مشکلات غیرقابل جبرانی گردد. درصورتی‌که کاربرد زبان در انتقال فرهنگ یک جامعه به فرهنگ و جامعه‌ای دیگر یا در بازتاب اتفاقی مهم و حیاتی صحیح نباشد؛ می‌تواند به سهولت زمینه را برای بروز خطاهای جبران‌ناپذیر فراهم کند. خواه زبان در انتقال مفاهیم یک مصاحبه از زبانی به زبان دیگر درست عمل نکند یا در منعکس کردن پیام اصلی یک نویسنده به زبانی دیگر موفق نباشد؛ به‌مراتب می‌تواند فاجعه‌آفرین باشد و سبب نقد و انتقادهایی منفی به فرهنگ یک ملت، اندیشه و ذهنیت یک نویسنده و... شود. کریستین نورد، نظریه‌پرداز آلمانی معتقد است؛ «گفتارمداری بدین معناست که مترجم باید نحوه به کار رفتن نشان‌های زبان‌شناختی را توسط عامل‌های ارتباطی موجود در موقعیت‌های وابسته به فرهنگ به‌حساب آورد و دسته‌بندی نوع متن، آگاهی مترجم را از نشانگرهای زبان‌شناختی نقش ارتباطی و واحدهای نقشی ترجمه بالا می‌برد» (Nord, 1977: 131).

در روند نقد و ارزیابی پیش رو نیز این ویژگی‌ها مدنظر بوده و سطح کفایت و مقبولیت دو ترجمه رضا عامری و عطاءالله مهاجرانی بر اساس آن مشخص می‌شود.

۱-۱. کارکردهای زبان در ترجمه از دیدگاه کریستین نورد (۱۹۷۷)

افراد یا عامل‌های شرکت‌کننده در تعامل، نقش‌ها یا کارکردهای خاصی دارند. چنین کارکردهایی از طریق شبکه پیچیده‌ای از روابط متقابل با یکدیگر در ارتباط‌اند (Nord,

135 :1977)، کریستین نورد چهار نقش اصلی را جهت ارتقای مهارت مترجمان، تربیت و آموزش آن‌ها به همراه نقش‌های فرعی وابسته ارائه می‌دهد؛ نقش‌هایی که هر یک به‌نوبه خود نکات، دلالت‌های معنایی و پیام‌های پنهان در زیروبم واژگان، عبارات و به‌ویژه جملات را مطابق با اصول و چارچوب خود و بافت متن مصدر برای مترجمان روشن می‌سازند.

۲-۱. نقش ارجاعی

نقش ارجاعی یک‌سخن شامل ارجاع به موضوعات و پدیده‌های جهان یا جهانی خاص، شاید هم جهانی افسانه‌ای می‌شود. نقش ارجاعی اساساً از طریق ارزش معنی اصلی، موارد واژگانی موجود در متن بیان می‌شود. نقش ارجاعی گرایش به موضوعات موجود در دنیای واقعی یا جعلی دارد. به‌منظور درک نقش ارجاعی، دریافت‌کننده باید قادر به هماهنگ کردن پیام با مدل خاص دنیای موجود باشد. به‌وضوح، نقش ارجاعی بستگی به فراگیری متن دارد. هرگاه خوانندگان مبدأ و مقصد، مقدار دانش قبلی یکسانی در مورد موضوعات و پدیده‌های مورداشاره قرارگرفته باهم نداشته باشند، نقش ترجمه مشکلاتی را ایجاد می‌کند؛ اغلب مانند مسئله حقایق یا عناصر بومی فرهنگ مبدأ (Nord, 1977: 138). وقتی از موضوعی قابل‌درک سخن می‌گوییم و قصدمان انتقال مفاهیم خاصی به مخاطب است، با نقش ارجاعی زبان مواجهیم به این معنا که همه عناصر و اجزای یک جمله در جهت تبیین و توضیح موضوع موردبحث، ترکیب می‌شوند و شنونده را به موضوع اصلی ارجاع می‌دهند (صادقی، ۱۳۸۹: ۱۹۹)، بنابراین این نوع از کارکرد زبان با شناسایی موضوعی مشخص که دارای ارزشی عینی است؛ سبب آشکار شدن ماهیت آن می‌شود. در کارکرد ارجاعی، تأکید بر بافت غیرزبانی است که در روند کنش ارتباطی به آن اشاره می‌شود و عوامل دیگر همچون ویژگی‌های گوینده، مخاطب یا صورت گفته اهمیت کمتری دارند (مکاریک[1]، ۱۳۸۵: ۱۵۸)، در این نقش، جملات قابل صدق و کذب هستند؛ زیرا از نوع جملات اخباری می‌باشند؛ برای نمونه به جمله «برادرم به مأموریت رفته است» اشاره می‌کنیم که می‌بینیم جمله از نوع خبری است و احتمال صدق یا کذب بودن (خبر) در آن وجود دارد (ر.ک؛ صفوی، ۱۳۹۰: ۲). به‌گونه‌ای

1. Makaryk, R.

واضح‌تر؛ نقش ارجاعی زبان اطلاعاتی که محتوای ارجاعی و اطلاع‌رسانی یا خبری دارد را منتقل می‌سازد.

در ادامه به بررسی و ارزیابی نمونه‌هایی از رمان مذکور مطابق با مؤلفه نقش ارجاعی می‌پردازیم:

المهم إنني كما ترى ولدت في الخرطوم. نشأت يتيما، فقد مات أبي قبل أن أولد ببضعة أشهر، لكنه ترك لنا مايستر الحال. كان يعمل في التجارة الجمال لم يكن لي أخوة (صالح، ۱۹۸۷: ۲۳).

مهم این است که بدانی من در خارطوم به دنیا آمدم و در یتیمی بزرگ شدم. پدرم چند ماه قبل از تولد من مرد و مال و میراثی آن‌طور که بتوانیم زندگی‌مان را بگذرانیم برایمان باقی نگذاشت. کارش خریدوفروش شتر بود. برادر و خواهری نداشتم (عامری، ۱۳۹۰: ۵۶).

همان‌طور که دیدی من در خارطوم متولد شده‌ام. یتیم بودم. چند ماه پیش از به دنیا آمدنم، پدرم مرده بود. شتربان بود. برادر نداشتم (مهاجرانی، ۱۴۰۰: ۲۶).

شخصیت کنشگر و اصلی رمان (سعید) در این مرحله مشخصه‌هایی از گذشته خود به مخاطب می‌دهد و با متصور شدن این موارد نقش ارجاعی را در اثر خود عملی می‌سازد. در این نمونه؛ مترجم رضا عامری با نگرشی نقش‌گرا و همین‌طور برقراری کنش ارتباطی پایدار میان نویسنده و مخاطب زبان هدف و ایجاد و انتقال انسجام و به هم‌پیوستگی اجزا و عناصر جمله و ساختار زبانی متن هدف و اهتمام به عناصر ادبی و فرهنگی آن در ترجمه (نشأت يتيما) به‌صورت (در یتیمی بزرگ شدم) و (لكنه ترك لنا مايستر الحال) به شیوه (مال و میراثی آن‌طور که بتوانیم زندگی‌مان را بگذرانیم) و تسلط کامل به موضوع و نحوه آغاز داستان (المهم أنني كما ترى ولدت في الخرطوم) به‌صورت (مهم این است که بدانی من در خارطوم به دنیا آمدم)، توانسته نقش ارجاعی زبان (مطابق مدل نورد) را از طریق ارجاع به گذشته شخصیت اصلی رمان و همین‌طور انتقال پویای موضوعات و حوادث پس پرده مصطفی سعید را به‌گونه‌ای ملموس نمایان سازد، درحالی‌که عطاءالله مهاجرانی با تکیه بر نگرش تعادل مدار و عدم تسلط به حوادث رمان (المهم أنني كما ترى ولدت في الخرطوم) به‌صورت (همان‌طور که دیدی من در خارطوم به دنیا متولد شده‌ام) و عدم انتقال معادل جهت ترجمه عبارت (لكنه ترك لنا مايستر الحال)، ترجمه‌ای تحت‌اللفظی و نامرغوب ارائه داده که مانع از ترکیب اجزای

جمله جهت ارجاع شنونده به موضوع اصلی شده است.

ترجمه پیشنهادی: چیزی که اهمیت دارد، این است که بدانی توی خارطوم به دنیا آمده‌ام، یتیم بزرگ شدم، پدرم چند ماه مانده به تولدم فوت کرد؛ اما ارثی برایمان نگذاشت که بتوانیم با آن زندگی بگذرانیم. کار پدرم تجارت شتر بود و من برادری نداشتم. در نمونه پیشنهادی نگرش نقش‌گرا است و از جهت به هم پیوستگی اجزا، عناصر و ترکیبات جمله شرایط برای ارجاع مخاطب به گذشته شخصیت و بحث اصلی فراهم شده است.

حين أخبرني ناظر المدرسة بأن كل شيء أعد لسفري للقاهرة، ذهبت إلى أمي و حدثتها. نظرت إلي مرة أخرى، تلك النظرة الغريبة. أفترت شفتاها لحظة كأنها تريد أن تبتسم، ثم أطبقتهما و عاد وجهها كعهده، قناعا كثيفا بل مجموعة أقنعة (صالح، ۱۹۸۷: ۲۷).

وقتی ناظم مدرسه به من خبر داد که همه‌چیز برای مسافرت به قاهره آماده‌شده، به خانه رفتم و موضوع را به مادرم گفتم. بار دیگر همان نگاه عجیبش را به من انداخت؛ و لب‌هایش لرزیدند، گویی می‌خواستند بخندند و سپس بسته شدند و دوباره چهره‌اش به همان حالت عادی برگشت، نقابی چندوجهی، بلکه مجموعه‌ای از نقاب‌ها (عامری، ۱۳۹۰: ۶۹).

وقتی مدیر مدرسه خبر داد که برای سفر به قاهره همه‌چیز آماده است، پیش مادرم رفتم. با او صحبت کردم. یک‌بار دیگر به من نگاه کرد. نگاه غریبی بود. لحظه‌ای لب‌هایش لرزید. گویی می‌خواست تبسم کند. لب‌ها را روی‌هم فشرد. صورتش به حالت اول برگشت؛ یک نقاب ضخیم، بلکه نقاب‌های گوناگون (مهاجرانی، ۱۴۰۰: ۳۰).

در این بخش؛ شخصیت اصلی داستان پس از بازگشت خود به میهن با بازدید از هر محیطی و برخورد با پدیده‌های اطراف خود، گریزی به خاطرات خود می‌زند. در این میان مترجم رضا عامری با تکیه بر نگرش تعادل مدار و وابستگی شدید به الفاظ (وعاد وجهها كعهده) به‌صورت (و دوباره چهره‌اش به همان حالت عادی برگشت) و سعی در انتقال پیام نویسنده‌ای اصلی بدون دخل و تصرفی در ساختار دستوری زبان مصدر (كل شيء أعد لسفري للقاهرة) به شیوه (همه چیز برای مسافرت به قاهره آماده شده)، (بل مجموعة أقنعة) به‌صورت (بلکه مجموعه‌ای از نقاب‌ها)؛ سبب ارائه ترجمه‌ای مبدأ محور و برقراری ارتباطی کم کیفیت با مخاطب جهت القای نقش ارجاعی (مطابق مدل نورد) زبان شده است، اما عطاءالله

مهاجرانی با توجه به نگرش نقش‌گرا و فراهم ساختن کنش ارتباطی قوی میان نویسنده و مخاطب زبان هدف و همین‌طور ایجاد و انتقال انسجام میان اجزا و عناصر جمله و تسلط کافی به موضوع (کل شيء أعد لسفري للقاهرة): (برای سفر به قاهره همه‌چیز آماده است)، اهتمام به عناصر فرهنگی زبان هدف (أطبقتهما) به‌صورت (لب‌ها را روی‌هم فشرد) و انتقال معادل‌هایی دقیق، رایج و مورد انتظار مخاطب (تلک النظرة الغريبة) به شیوه (نگاه غریبی بود)، (بل مجموعة أقنعة) به‌صورت (بلکه نقاب‌های گوناگون)، ترجمه‌ای ملموس با بازتاب صریح نقش ارجاعی از طریق ارجاع به پدیده‌ها و خاطرات و رخدادهای سال‌های ابتدایی حیات شخصیت رمان (آگاه ساختن مخاطب) ارائه داده است.

ترجمه پیشنهادی: وقتی مدیر مدرسه به من گفت که همه‌چیز برای سفرم به قاهره مهیا شده، پیش مادرم رفتم و با او حرف زدم. او یک‌بار دیگر با آن نگاه عجیب به من خیره شد. یک‌لحظه لب‌هایش چرخید، انگار که بخواهد لبخند بزند، کمی بعد لب‌هایش را به هم فشرد و صورتش به حالت عادی برگشت، یک حالت مبهم، یا بهتر است بگویم یک حالت پر از معنا. در نمونه پیشنهادی با انتقال رسای پیام نویسنده و انسجام اجزای جمله کنش ارتباطی قویی میان نویسنده و مخاطب زبان هدف برقرار و سبب بازتاب مناسب نقش ارجاعی زبان شده است.

كان شجر الصفصاف ببيض و يخضر و يصفر في الحدائق، و طير الوقوق يغني للربيع كل عام. ثلاثون عاما و قاعة آلبرت تغص كل ليلة بعشاق بيتهوفن و باخ (صالح، ۱۹۸۷: ۳۹).

درختان بید در باغ‌ها سپید و سبز می‌شدند و زرد می‌گشتند، و فاخته‌ها هرساله برای بهار کوکو می‌کردند و سی سال آزگار سالن برت هر شب با عاشقان بتهوون و باخ پر از جمعیت می‌شد (عامری، ۱۳۹۰: ۷۸).

درختان بید بوستان‌ها، سفید و سبز و زرد می‌شود. هرسال، بهار که می‌شود کوکو می‌خواند. سی سال است که هر شب تالار آلبرت آکنده از عاشقان موسیقی بتهوون و باخ می‌شود (مهاجرانی، ۱۴۰۰: ۴۲).

در بخش ابتدایی رمان نویسنده مرحله‌به‌مرحله ویژگی هریک از شخصیت‌ها را به طرزی ماهرانه توسط یکی از شخصیت‌های اصلی (مستر سعید) به تصویر می‌کشد و در این

مورد مترجم رضا عامری با اهتمام به نگرش نقش‌گرا و ایجاد و انتقال انسجام موجود در متن مصدر و فراهم ساختن کنش ارتباطی پایدار میان نویسنده و مخاطب زبان هدف و ساختار دستوری و معنایی زبان هدف در ترجمه (کان شجر الصفصاف ببیض و یخضر و یصفر في الحدائق) به‌صورت (درختان بید در باغ‌ها سپید و سبز می‌شدند و زرد می‌گشتند) و همین‌طور انتخاب معادل فرهنگی دقیق در (طیر الوقوق یغني للربیع کل عام) به شیوه (فاخته‌ها هرساله برای بهار کوکو می‌کردند) و ترجمه عبارت (ثلاثون عاما) به شیوه (سی سال آزگار) و رعایت اصل تعادل میان دو زبان و همچنین تبیین نقش ارجاعی زبان (ویژگی فرازبانی) از طریق ترکیب عناصر و اجزای جمله مذکور در جهت تبیین و توضیح موضوع موردبحث و ارجاع شنونده به موضوع اصلی سبب ارائه ترجمه‌ای شفاف و پویا به متن هدف شده است، درحالی‌که عطاءالله مهاجرانی با توجه نسبی به نگرش تعادل مدار و وابستگی به لفظ در ترجمه (کان شجر الصفصاف ببیض و یخضر و یصفر في الحدائق) به‌صورت (درختان بید بوستان‌ها، سفید و سبز و زرد می‌شود) و عدم وضع معادل فرهنگی دقیق و درعین‌حال مبهم و مشخص نکردن موصوف در ترجمه جمله (طیر الوقوق یغني للربیع کل عام) به شیوه (هرسال، بهار که می‌شود کوکو می‌خواند) و ارائه برابر عادی و ضعیف برای جمله (ثلاثون عاما و قاعة آلبرت تغص کل لیلة بعشاق بیتهوفن و باخ) به شیوه (سی سال است که هر شب تالار آلبرت آکنده از عاشقان موسیقی بتهوون و باخ می‌شود)، ترجمه‌ای ساده و نسبتاً ضعیف ارائه کرده و مانع از به‌هم پیوستگی اجزا و عناصر جمله (که خاصیت اطلاع‌رسانی دارند) جهت ارجاع به موضوع موردبحث و همین‌طور عدم آگاهی مخاطب زبان هدف شده است.

ترجمه پیشنهادی: درختان بید در باغ‌ها سپید و سبز می‌شدند و سپس به زردی می‌گراییدند، و هرساله فاخته‌ها به‌خاطر فرارسیدن بهار کوکو می‌کردند و سی سال آزگار هر شب سالن آلبرت مملو از عاشقان بتهوون و باخ می‌شد. در نمونه پیشنهادی علاوه بر معادل‌یابی دقیق و اهتمام به عناصر فرهنگی دو زبان مصدر و هدف، نقش ارجاعی از طریق کنش ارتباطی ایجادشده و به هم‌پیوستگی اجزای جمله و نهایتاً ارجاع به خاطرات و اطلاعاتی از گذشته منعکس شده است.

وکانا علی الرصیف حین أقلعت بي الباخرة من الإسکندریة (صالح، ۱۹۸۷: ۳۰).

وقتی کشتی بخار اسکندریه را ترک کرد، آن‌ها کنار اسکله ایستاده بودند (عامری، ۱۳۹۰: ۷۷).

کشتی وقتی از اسکندریه حرکت می‌کرد، آن‌ها در ساحل ایستاده بودند (مهاجرانی، ۱۴۰۰: ۳۳).

در این مرحله؛ شخصیت بارز رمان با تصور لحظه‌ی سوارشدن بر کشتی میزان اهمیت هدف خود را یادآوری می‌کند و نویسنده اصلی با بازگو کردن این وقایع از زبان شخصیت سعید اولین نقش زبان (نقش ارجاعی) را از دیدگاه نورد در اثر خود نمایان می‌سازد و رضا عامری با نگرش نقش‌گرا و فراهم ساختن انسجام میان اجزای تشکیل‌دهنده جمله و برقراری کنش ارتباطی مناسب میان نویسنده و خاطب زبان هدف و انتخاب ماهرانه معادل‌هایی رایج (حين أقلعت بي الباخرة من الإسكندرية): (وقتی کشتی بخار اسکندریه را ترک کرد) و رعایت اصل وفاداری به قلم نویسنده در انتقال مفهوم واژه «الرصيف» در جمله (وكانا على الرصيف) به شیوه (آن‌ها کنار اسکله ایستاده بودند) شده که اقدام به بازتاب هرچه شفاف نقش ارجاعی زبان از طریق تسهیل در روند کنش ارتباطی میان نویسنده و مخاطب زبان هدف کرده است؛ در مقابل مترجم عطاءالله مهاجرانی با عملکردی نسبتاً تعادل مدار و عبور نکردن از لفظ در انتقال معادلی رایج (حين أقلعت بي الباخرة): (وقتی کشتی از اسکندریه حرکت می‌کرد) و ابهام در انتقال پیام باعدم وفاداری به اصول معنایی متن مصدر (وكانا على الرصيف): (آن‌ها در ساحل ایستاده بودند)، نتوانسته ارتباطی عمیق با مخاطب برقرار کند و نقش ارجاعی زبان را از طریق هماهنگ ساختن پیام نویسنده با مدل دنیای واقعی به‌گونه‌ای پویا در متن هدف تأثیر دهد.

ترجمه پیشنهادی: وقتی کشتی از اسکندریه راه افتاد و مرا با خود برد، آن دو روی اسکله بودند. در نمونه پیشنهادی نقش ارجاعی زبان با نگرشی نقش‌گرا و انتقال منسجم و متقن مفهوم و همین‌طور ارجاع به صحنه‌هایی از گذشته و کنش ارتباطی پایدار منعکس‌شده است.

كانت لندن خارجة من الحرب و من وطأة العهد الفكتوري. عرفت حانا تشلسی و أندية هامبستد و منتديات بلومزبری (صالح، ۱۹۸۷: ۳۳).

لندن بیرون از جبهه نبرد و بیرون از احکام عهد ویکتوریایی قرارگرفته بود. من در میخانه‌های چلسی و باشگاه هامپستد و بلومزبری رفت‌وآمد داشتم (عامری، ۱۳۹۰: ۹۰).

لندن دور از جنگ و فضای سنگین عهد ویکتوریا بود. میخانه‌های چلسی، باشگاه‌های هامستد و نیز اجتماعات بلومزبری را می‌شناختم (مهاجرانی، ۱۴۰۰: ۳۶).

شخصیت سعید به‌عنوان هدایتگر جانبی رمان با یادآوری شرایط و حوادث فراهم‌شده لندن، نه‌تنها فضای جدید داستان را برای مخاطب بازگو می‌کند؛ بلکه مؤلفه ارجاعی مدنظر نورد را نیز به شیوه‌ای پویا منعکس می‌سازد. مطابق با ترجمه‌های مذکور رضا عامری با نگرشی نسبتاً تعادل مدار و تکیه بر ساختار دستوری زبان مصدر (کانت لندن خارجة من الحرب و من وطأة العهد الفكتوري): (لندن بیرون از جبهه نبرد و بیرون از احکام عهد ویکتوریایی قرار گرفته بود) و عبور نکردن از لفظ جهت ترجمه‌ای پویا؛ سبب ارائه ترجمه‌ای بی‌کیفیت و نمود یافتن کمرنگ نقش ارجاعی به جهت هماهنگ نکردن پیام نویسنده با مدل و نمونه دنیای واقعی در متن هدف شده است؛ درعین‌حال عطاءالله مهاجرانی با نگرشی نقش‌گرا و اهتمام به انسجام اجزا و عناصر جمله و برقراری کنش ارتباطی قوی میان نویسنده و مخاطب زبان هدف و رعایت اصل وفاداری به پیام متن اصلی و فاصله گرفتن از سطح عینی واژگان و خارج ساختن پیام اصلی جمله و سپس انتقال آن به متن هدف در (کانت لندن خارجة من الحرب) به‌صورت (لندن دور از جنگ و... بود) و (منتدیات بلومزبری) به شیوه (اجتماعات بلومزبری)، اقدام به ارائه ترجمه‌ای اصولی، رسا و دخالت دادن نقش ارجاعی زبان از طریق تسهیل در روند کنش ارتباطی برقرارشده در نمونه موردبررسی شده است.

ترجمه پیشنهادی: لندن از میدان جنگ و تأثیر دوره ویکتوریا دور مانده بود. آنجا با میخانه‌های چلسی، باشگاه‌های همپستد و محافل بلومزبری آشنا شدم. در نمونه پیشنهادی نقش ارجاعی زبان با کنش ارتباطی مناسب و انسجام اجزا و عناصر جمله و ارجاع به خاطرات سپری‌شده و در یک‌کلام نگرشی نقش‌گرا بازتاب یافته است.

كل شيء حدث قبل لقائي إياها، كان إرهاصا؛ و كل شيء فعلته بعد أن قتلتها كان إعتذارا (صالح، ۱۹۸۷: ۳۳).

همه چیزهایی که قبل از دیدن او اتفاق افتاد، نشانه بود و هرچیزی را که بعد از قتل او

انجام دادم نیاز به‌نوعی عذرخواهی (عامری، ۱۳۹۰: ۸۷).

هر اتفاقی که پیش از ملاقات با او رخ داد، یک نشانه و علامت بود و پس از کشتن او هر کاری که می‌کردم، نوعی عذرخواهی بود (مهاجرانی، ۱۴۰۰: ۳۵).

در نمونه مذکور؛ کاراکتر فعال رمان با مرور حوادثی از یک دوره حیات خود طی مسافرت به لندن، جهت جبران اشتباهات خود مشخصه‌هایی از خود به مخاطب می‌دهد. رضا عامری با نگرشی نسبتاً تعادل مدار و اتکا به الفاظ متن مصدر (کان إرهاصا) به‌صورت (نشانه بود) و مسلط نبودن بر موضوع (کل شيء فعلته بعد أن قتلتها کان إعتذارا) به شیوه (هرچیزی را که بعد از قتل او انجام دادم نیاز به‌نوعی عذرخواهی)، سبب بازتاب ترجمه‌ای ضعیف و بی‌کیفیت در متن هدف و ناهماهنگی اجزا و عناصر دخیل در کنش ارتباطی مذکور شده که این خود مانعی در جهت انعکاس مؤلفه زبانی نقش ارجاعی است، درحالی‌که عطاءالله مهاجرانی با نگرشی نقش‌گرا و ایجاد انسجام میان اجزا و عناصر جمله و همین‌طور فراهم ساختن کنش ارتباطی پایدار و اهتمام به عناصر فرهنگی زبان هدف (کل شيء حدث قبل لقائي إياها، کان إرهاصا) به شیوه (هر اتفاقی که پیش از ملاقات با او رخ داد یک نشانه و علامت بود) و درعین‌حال حفظ پیام متن مصدر و تسلط کامل بر حوادث رمان (وکل شيء فعلته بعد أن قتلتها کان إعتذارا) به‌صورت (پس از کشتن او هر کاری که می‌کردم، نوعی عذرخواهی بود)، اقدام به ارائه ترجمه‌ای کاملاً رسا کرده و توانسته نقش ارجاعی زبان را به‌گونه‌ای شفاف و ماهرانه با تسهیل در روند کنش ارتباطی ایجادشده به متن هدف انتقال دهد.

ترجمه پیشنهادی: هر اتفاقی که قبل از دیدن او رخ داد، یک جور زمینه چینی بود، هر کاری که بعد از کشتنش انجام دادم، یک‌جور عذرخواهی بود. در نمونه پیشنهادی نقش ارجاعی زبان از طریق تسلط کامل بر حوادث رمان و نگرشی نقش‌گرا و کنش ارتباطی پایدار میان نویسنده و مخاطب زبان هدف انعکاس یافته است.

۳-۱. نقش بیانی

برخلاف گونه شناسی متن رایس[1] که نقش بیانی در آن محدود به وجوه زیباشناختی ادبی یا

1. Rice Katrina

متون شعری است، نقش بیانی در مدل من (کریستین نورد) به نگرش فرستنده نسبت به موضوعات و پدیده‌های جهان اشاره می‌کند. اگر فرستنده احساسات یا عواطف فردی را بیان کند (مثلاً با حرف ندایی)، ممکن است صحبت از نقش فرعی احساسی کنیم. اگر آنچه بیان می‌شود، ارزیابی (شاید یک تصمیم دولتی) باشد نقش فرعی ارزیابی خواهد بود. نقش فرعی دیگر می‌تواند کنایه باشد. نقش بیانی فرستنده مدار است. نظرات یا نگرش‌های فرستنده با توجه به مصداق و بر اساس نظام ارزشی است که فرض می‌شود برای فرستنده و دریافت‌کننده مشترک باشد. ازآنجایی‌که نظام‌های ارزشی توسط هنجارها و سنت‌های فرهنگی تعیین می‌شود، نظام ارزشی نویسنده متن مبدأ ممکن است متفاوت از نظام ارزشی دریافت‌کننده متن مقصد باشد. این قضیه بدان معناست که نقش بیانی بیان‌شده در زبان مبدأ را باید در چارچوب نظام ارزشی فرهنگ مبدأ برداشت کرد (Nord, 1977: 153)، یکی از کارکردهای نشانه زبانی، شامل توانایی بیان وضعیت عاطفی گوینده و نگرش ذهنی او نسبت به اشیاء و پدیده‌های تعیین‌شده یک واقعیت است (The Great Soviet Encyclopedia; 1979). به‌اصطلاح یاکوبسن، نقش بیانی قوی‌تر از نقش ارجاعی است (Jakobson, 1960: 350). رایس وجه مهم متون بیانی را صورت و نوع و چگونگی بیان مؤلف می‌داند و با این کار صورت را در برابر محتوا که به چیستی متن مربوط می‌شود قرار می‌دهد (خان‌جان، ۱۳۹۷: ۱۲۴-۱۲۵)؛ بنابراین فرستنده با این عملکرد نه‌تنها یک ایده و هدف را از طریق کلمات خود منتقل می‌کند؛ بلکه جوهره و ذات خود را نیز به‌وسیله این احساس نمایان می‌سازد.

در ادامه بحث به تبیین مؤلفه نقش بیانی با ذکر چند نمونه از رمان موردبررسی می‌پردازیم:

تسكعت في الشوارع القاهرة، و زرت الأوبرا و دخلت المسرح، و قطعت النيل سابحا ذات مرة (صالح، ۱۹۸۷: ۳۲).

در خیابان‌های قاهره پرسه می‌زدم، به اُپرا می‌رفتم، به تئاتر و یک‌بار هم‌عرض نیل را با شنا پیمودم (عامری، ۱۳۹۰: ۸۳).

در خیابان‌های قاهره می‌گشتم. به اپرا رفتم، به تئاتر رفتم، یک‌بار عرض نیل را شنا کردم

(مهاجرانی، ۱۴۰۰: ۳۴).

قهرمان رمان، پس از سفر خود به مصر و سپری کردن اتفاقاتی غیرمنتظره و بازگشت به وطنش؛ مرحله‌به‌مرحله اطلاعاتی از حیات جدید خود در خارج از میهن در اختیار مخاطب قرار می‌دهد. رضا عامری با نگرشی نقش‌گرا و اهتمام به وجوه زیبایی‌شناختی موجود در آن و فراهم ساختن کنش ارتباطی قوی میان نویسنده و مخاطب زبان هدف و وضع معادل کاربردی و مناسب (تسكعت في الشوارع القاهرة) به‌صورت (در خیابان‌های قاهره پرسه می‌زدم) و توجه به سیاق متن در ترجمه (زرت الأوبرا) به شیوه (به اپرا می‌رفتم) و (دخلت المسرح) به‌صورت (به تئاتر می‌رفتم)؛ سبب انتقال ترجمه‌ای ادبی، رسا و شفاف همراه با بازتاب سبک نویسنده و مشخصه اصلی نقش بیانی، یعنی کنایه به‌عنوان نقش فرعی مؤلفه مذکور به متن هدف شده است؛ درحالی‌که عطاءالله مهاجرانی با نگرشی نسبتاً تعادل مدار ترجمه ساده و صرف عناصر فرهنگی و ادبی (تسكعت في الشوارع) به شیوه (در خیابان‌های قاهره می‌گشتم) و عدم اهتمام به بافت متن مصدر در انتقال ساختار صرفی افعال (زرت الأوبرا) به‌صورت (به اُپرا رفتم) و وابستگی به الفاظ یا عبارات در انتقال ترجمه (وقطعت النيل سابحا ذات مرة) به شیوه (یک‌بار عرض نیل را شنا کردم)؛ اقدام به بازتاب ترجمه‌ای تقریباً ضعیف و کم‌کیفیت در متن هدف و عدم انعکاس وجوه زیبایی‌شناسی و نقش فرعی اراده شده توسط نویسنده کرده است.

ترجمه پیشنهادی: توی خیابان‌های قاهره پرسه می‌زدم، از خانه اپرا دیدن می‌کردم، به تئاتر می‌رفتم، یک‌بار هم شناکنان از این‌طرف رود نیل به آن‌طرفش رفتم. در نمونه پیشنهادی یکی از مشخصه‌های اصلی نقش بیانی (کنایه) با نگرشی نقش‌گرا و با بازتاب مناسب وجوه زیبایی‌شناسی موجود در متن مبدأ، منعکس شده است.

أسمع أنين السواقي على النهر، و تصايح الناس في الحقول، و خوار ثور أو نهيق حمار. كان الحظ يسعدني أحيانا، فتمر الباخرة أمامي صاعدة أو نازلة (صالح، ۱۹۸۷: ۸).

صدای ناله آب در کانال‌ها و سروصدای مردم را در کشتزارها و عرعر الاغ و ماقِ گاوی را می‌شنیدم. گاهی هم شانس می‌آوردم و کشتی بخاری مسافرتی از مقابلم می‌گذشت (عامری، ۱۳۹۰: ۱۰).

آوای چرخ آب رودخانه را می‌شنیدم، صداهای مردم که از کشتزارها به گوش می‌رسید، بانگ گاوهای نر و نعره الاغ. کم‌وبیش خوشحال بودم. کشتی بخاری در برابرم حرکت می‌کرد (مهاجرانی، ۱۴۰۰: ۱۲).

مصطفی سعید به‌عنوان نماینده راوی در رمان موردبررسی پس از بازگشت خود به خارطوم با بازدید از گوشه و کنار روستا خاطرات جذاب و شیرین مربوط به کودکی‌اش را به‌خاطر می‌آورد و با آب‌وتاب فراوان بازگو می‌کند و در این میان مترجم رضا عامری با نگرشی نقش‌گرا و برقراری کنش ارتباطی پایدار و مدنظر قرار دادن وجوه زیبایی‌شناختی موجود در آن و اهتمام به ساختار معنایی زبان هدف و اعمال کردن آرایه‌های ادبی مناسب در ترجمه (أسمع أنين السواقي على النهر) به‌صورت (صدای ناله آب در کانال‌ها) و وضع معادل فرهنگی دقیق و کاربردی در ترجمه اصوات جانداران طبیعت (تصايح الناس في الحقول، و خوار ثور أو نهيق حمار) به شیوه (سروصدای مردم را در کشتزارها و عرعر الاغ و ماقِ گاو) و ترجمه (كان الحظ يسعدني أحيانا) به شیوه (گاهی هم شانس می‌آوردم) و در یک کلام تبیین احساسات و عواطف نویسنده و وجوه زیبایی‌شناختی مطرح‌شده (ویژگی مؤلفه نقش بیانی) موردتوجه نورد باعث ارائه ترجمه‌ای ادبی، رسا و پویا در متن هدف شده است، درحالی‌که مترجم عطاءالله مهاجرانی با نگرشی نسبتاً تعادل مدار و تقطیع جملات و عدم سعی در دوری گزیدن از اطاله کلام یا تفسیر در (آوای چرخ آب رودخانه را می‌شنیدم، صداهای مردم که از کشتزارها به گوش می‌رسید) و ارائه نکردن معادل صحیح در ترجمه (كان الحظ يسعدني أحيانا) به‌صورت (کم‌وبیش خوشحال بودم) و همین‌طور عدم انعکاس معادل فرهنگی دقیق در ترجمه صدای جانداران طبیعت (خوار ثور أو نهيق حمار) به شیوه (بانگ گاوهای نر و نعره الاغ) سبب ارائه ترجمه‌ای نسبتاً ضعیف در مقایسه با نوع اول و عدم بازتاب رسای نقش فرعی ادبی و وجوه زیبایی‌شناسی برای مخاطب زبان هدف شده است.

ترجمه پیشنهادی: صدای ناله آب در کانال‌ها و سروصدای مردم در کشتزارها و عرعر الاغ و ماقِ گاو را می‌شنیدم و گاهی هم از روی شانس درحالی‌که کشتی بخاری روی آب بالا و پایین می‌رفت از جلویم رد می‌شد. در نمونه پیشنهادی علاوه بر معادل‌گزینی، نقش فرعی ادبی به‌عنوان یکی از مشخصه‌های نقش بیانی با انتقال شفاف وجوه زیبایی‌شناختی و

کنش ارتباطی پایدار و در یک کلام نگرشی نقش‌گرا بازتاب یافته است.

أسمع طائرا يغرد، أو كلبا ينبح، أو صوت فأس في الحطب و أحس بإستقرار. أحس إنني مهم، و إنني مستمر، و إنني متكامل (صالح، ۱۹۸۷: ۸).

صدای پرنده‌ای را که نوایی سر می‌دهد یا پارس سگی را یا صدای تیشه‌ای در پیکر چوبی را که می‌شنوم، احساس آرامش می‌کنم. حس می‌کنم که اهمیت دارم و ادامه دارم و کاملم (عامری، ۱۳۹۰: ۱۳).

آواز پرنده‌ای را می‌شنوم که می‌خواند، سگی که عوعو می‌کند. صدای تبری از میان شکاف چوب به گوش می‌رسد. احساس می‌کنم که هستم، ابهت دارم، ادامه دارم (مهاجرانی، ۱۴۰۰: ۱۳).

مصطفی سعید، جانشین نویسنده و شخصیت مطرح رمان پس از مدت‌ها با خانواده و دوستان خود روبرو شده و پس از پرسش و پاسخ‌های بسیار در مابین این هیاهو با شنیدن صدای پرندگان و حیوانات طبیعت روستایش از سر وجد تمام دست به توصیف زیبای آن‌ها برای مخاطب خود می‌زند و رضا عامری با نگرشی نقش‌گرا و فراهم ساختن کنش ارتباطی قوی میان نویسنده و مخاطب زبان هدف و اهتمام به وجوه زیبایی‌شناختی و وضع معادل کاربردی در زبان هدف جهت ترجمه (كلبا ينبح) به‌صورت (پارس سگی) و (صوت فأس في الحطب) به شیوه (صدای تیشه‌ای در پیکر چوبی) و انتخاب معادل مناسب برای (أحس بإستقرار. أحس إنني مهم، و إنني مستمر، و إنني متكامل) به شیوه (حس می‌کنم که اهمیت دارم و ادامه دارم و کاملم) و رعایت ساختار دستوری و معنایی زبان هدف و رسا بودن تعبیر و انتقال صریح پیام نویسنده رمان و برداشت نقش بیانی (مدل نورد) با بازتاب نقش فرعی مؤلفه نقش بیانی و وجوه زیبایی‌شناسی بیان‌شده در زبان مبدأ مطابق با چارچوب نظام ارزشی فرهنگ مقصد، ترجمه‌ای نسبتاً پویا، و رسا ارائه کرده است و مترجم عطاءالله مهاجرانی با نگرشی نسبتاً تعادل مدار در جریان ترجمه با تقطیع جمله سبب تضعیف نسبی در انتقال رسای پیام نویسنده رمان شده است به‌صورت (می‌شنوم) و (عوعو می‌کند) و (به گوش می‌رسد) و عدم اهتمام به بافت متن اصلی و درنتیجه وضع معادل تقریباً نامناسب برای ترجمه واژه (إنني مهم) به‌صورت (ابهت دارم)، باعث بازتاب ترجمه‌ای نسبتاً ضعیف و عدم انعکاس شفاف

وجوه زیبایی‌شناسی نمونه ارائه‌شده و نقش فرعی مؤلفه نقش بیانی مدل نورد در ترجمه خود شده است.

ترجمه پیشنهادی: آواز پرنده‌ای را که نوایی سر می‌دهد یا پاس سگی یا صدای تیشه‌ای در پیکر چوبی را که می‌شنوم، احساس آرامش می‌کنم؛ حس می‌کنم که اهمیت دارم و همچنان هستم و کاملم. در نمونه پیشنهادی با کنش ارتباطی مناسب و داشتن نگرشی نقش‌گرا و همین‌طور اهتمام به وجوه زیبایی‌شناسی موجود در متن مبدأ، مشخصه نقش فرعی ادبی مؤلفه نقش بیانی به‌گونه‌ای پویا و شفاف منتقل شده است.

یا سوداني أنت رجل متدين و تحفظ العشرة خليني أزوجک بنتا من بناتي (صالح، ۱۹۸۷: ۸۶).

ای سودانی تو انسان متدینی هستی، بگذار تا یکی از دخترانم را به عقدت در آورم (عامری، ۱۳۹۰: ۲۵۱).

آی سودانی! تو مرد متدینی هستی و واجبات دهگانه را مراعات می‌کنی. اجازه بده تا یکی از دخترانم را به تو بدهم (مهاجرانی، ۱۴۰۰: ۸۷).

راوی داستان با ذکر این اتفاق مبارک، حادثه‌ای غمگین و غیرمنتظره از گذشته زندگی خود برای مخاطب تعریف می‌کند. در این نمونه؛ رضا عامری با نگرشی نسبتاً تعادل مدار و تکیه بر ساختار دستوری زبان مصدر، ترجمه تحت‌اللفظی (ای سودانی تو انسان متدینی..) را برای عبارت (یا سوداني أنت رجل متدين..) و وضع معادل کم‌کاربرد (بگذار) (به جهت عامی بودن معادل و ادبی نبودن آن) برای عبارت (خلینی) و نادیده گرفتن جمله (تحفظ العشرة) در ترجمه خود، سبب انعکاس ترجمه‌ای بی‌کیفیت با عدم اهتمام به نقش فرعی ارائه‌شده (نقش بیانی) مؤثر در آن شده است، درحالی‌که عطاءالله مهاجرانی با نگرشی نقش‌گرا و برقراری ارتباطی مناسب میان نویسنده و مخاطب زبان هدف و انتقال دقیق مفهوم و سبک ادبی- بلاغی نویسنده در ترجمه جمله (یا سوداني أنت رجل): (ای سودانی تو مرد..) و انتخاب معادل دقیق (واجبات دهگانه) برای (تحفظ العشرة) و (اجازه دادن) برای عبارت (خليني)؛ موجب ارائه ترجمه‌ای روان و شفاف با انتقال عنصر زبانی پرکاربرد نقش بیانی از طریق بازتاب نقش فرعی ادبی ارائه‌شده در نمونه مذکور و وجوه زیبایی‌شناسی در متن مقصد شده است.

ترجمه پیشنهادی: آهای سودانی! تو مرد متدینی هستی، حرمت نان‌ونمک را نگه می‌داری، اجازه بده یکی از دخترهایم را به عقد تو دربیاورم. در نمونه پیشنهادی علاوه بر معادل‌یابی دقیق و اهتمام به عناصر فرهنگی و بلاغی دو زبان مصدر و هدف، مشخصه حرف ندا به‌عنوان یکی از مشخصه‌های نقش بیانی از طریق ایجاد کنش ارتباطی پایدار و نگرشی نقش‌گرا بازتاب یافته است.

ذاک دفء الحیاة في العشیرة، فقدته زمانا في بلاد تموت من البرد حیتانها (صالح، ۱۹۸۷: ۵).

این همان حس گرمی زندگی در عشیره بود که آن را در سرزمینی که «نهنگ‌هایش از سرما می‌مردند» از دست داده بودم (عامری، ۱۳۹۰: ۳).

گرمی زندگی در جمع عشیره. بخشی از عمرم را در سرزمینی گذرانده بودم که «ماهی‌ها از سرما می‌میرند» (مهاجرانی، ۱۴۰۰: ۹).

راوی و نماینده داستان، مصطفی سعید پس از بازگشت به زادگاه خود و مواجه‌شدن با رفتار و احوال گرم و صمیمی بستگانش، خود را به جهت سال‌های دور از آن فضا شماتت می‌کند و مترجم رضا عامری با نگرشی نقش‌گرا و ایجاد کنش ارتباطی قوی میان نویسنده و مخاطب زبان هدف و داشتن تسلط بر ساختار دستوری و معنایی زبان مصدر در رابطه با ترجمه («دفء الحیاة» ... فقدته زمانا في بلاد تموت من البرد حیتانها) به‌صورت (حس گرمی زندگی در عشیره را در سرزمینی که «نهنگ‌هایش از سرما می‌مردند» ازدست‌داده بودم) با بازتاب نقش فرعی ادبی- زبانی جمله، مشخصه کنایه و وجوه زیبایی‌شناختی موجود در آن‌که از مشخصه‌های بارز مؤلفه نقش بیانی می‌باشند به‌گونه‌ای بسیار شفاف، دقیق و پویا به متن هدف انتقال داده، درحالی‌که عطاءالله مهاجرانی با در پیش گرفتن نگرشی نسبتاً تعادل مدار و توجه صرف به انتقال مفهوم واژگان و عبارات در ترجمه (فقدته زمانا في بلاد تموت من البرد حیتانها) به شیوه (بخشی از عمرم را در سرزمینی گذرانده بودم که «ماهی‌ها از سرما می‌میرند») با تقطیع جمله و عدم توجه به بافت زبانی متن مصدر، ساختار دستوری زبان مصدر و همین‌طور پیام اصلی نویسنده عملکرد نسبتاً ضعیفی از خود نشان داده است.

ترجمه پیشنهادی: این همان حس گرم زندگی عشیره‌ای بود که من آن را در سرزمینی که نهنگ‌هایش از سرما می‌مردند ازدست‌داده بودم. در نمونه پیشنهادی مشخصه مطرح در

نقش بیانی یعنی کنایه با اهتمام به وجوه زیبایی‌شناسی موجود در آن و همین‌طور عناصر فرهنگی دو زبان مصدر و هدف و فراهم ساختن کنش ارتباطی پایدار و تأثیر دادن نگرشی نقش‌گرا بازتاب یافته است.

٤-١. نقش ترغیبی

نقش ترغیبی («القایی» به‌اصطلاح یاکوبسن) که بر اساس حساسیت یا خلق‌وخوی دریافت‌کنندگان نسبت به کنش خاصی هدایت‌شده، به‌منظور ترغیب آنان برای پاسخ در جهت خاصی طراحی می‌شود. نشانه‌های مستقیم نقش ترغیبی خصوصیاتی چون امری یا استفهام انکاری است؛ گرچه ممکن است نقش به‌طور غیرمستقیم از طریق دستگاه‌های زیبایی‌شناختی یا سبک‌شناختی که به نقش ارجاعی یا بیانی اشاره می‌کند، به دست آید (مانند صفت‌های عالی، صفت‌ها یا اسم‌های بیان‌کننده ارزش مثبت) (Nord, 1977: 156). زمانی را در نظر بگیرید که گوینده به‌جای جمله امری «برو یک لیوان آب برایم بیاور»، ازجمله خبری «خیلی تشنه‌ام شده» استفاده کند و شنونده همان واکنش قبلی را نشان دهد، یعنی خود را موظف بداند که برای گوینده یک لیوان آب بیاورد (صفوی، ۱۳۹۲: ۲۵-۲۳). تمرکز بر روی گیرنده پیام، نقش «ترغیبی»[1] را به همراه دارد که بارزترین مصادیق آن را می‌توان در عبارات ندایی و امری جستجو کرد (یاکوبسن، ۱۳۸۰: ۹۴-۹۲). شایان‌ذکر است؛ نقش ترغیبی زبان علاوه بر نثر می‌تواند در نظم نیز عمل کند و متوسل به حس زیبایی‌شناختی خواننده یا مخاطب شود.

در ادامه به ذکر نمونه‌هایی بارز از رمان مذکور جهت تبیین و معرفی مؤلفه نقش ترغیبی می‌پردازیم:

ثمة آفاق كثيرة لابد أن تزار، ثمة ثمار يجب أن تقطف، كتب كثيرة تقرأ و صفحات بيضاء في سجل العمر سأكتب فيها جملا واضحة بخط جريء (صالح، ۱۹۸۷: ۹)

جاهای زیادی هست که باید ببینم و میوه‌های زیادی هست که باید بچینم، کتاب‌های زیادی که باید بخوانم و صفحات زیادی که باید در دفتر عمر با جملاتی واضح و با خطی

1. Conative

جسورانه بنویسم (عامری، ۱۳۹۰: ۱۵).

افق‌های بسیاری وجود دارد که باید آن‌ها را دید و دریافت. میوه‌های بسیاری که باید چید. کتاب‌های بسیاری که باید خواند. صفحه‌های سپیدی در طومار عمر که در آن با شهامت عبارتی روشن خواهم نوشت (مهاجرانی، ۱۴۰۰: ۱۳).

در مرحله ابتدایی رمان؛ راوی پس از مسافرت به خارج از وطن خود در تلاقی پیشرفت و عقب‌ماندگی قرار می‌گیرد و پیوسته مقایساتی را در ذهنش انجام و تصمیم خود را می‌گیرد. رضا عامری با نگرشی نسبتاً تعادل مدار و انتقال ساده جملات (ثمة آفاق کثیرة) به شیوه (جاهای زیادی هست) و (بخط جریء) به‌صورت (با خطی جسورانه) و نادیده گرفتن وزن ادبی متن و همین‌طور اقدام به اطاله کلام (صفحات زیادی که باید در دفتر عمر با جملاتی)؛ سبب انعکاس ترجمه‌ای تقریباً ضعیف و کم‌کیفیت همراه با عدم وفاداری به سبک نویسنده اصلی و همین‌طور عدم بازتاب ویژگی بارز مؤلفه نقش ترغیبی (امری بودن) به شیوه‌ای رسا شده و عطاءالله مهاجرانی با نگرشی نقش‌گرا و ایجاد کنش ارتباطی مناسب و بازتاب معادل‌های مناسب (آفاق کثیرة) به‌صورت (افق‌های بسیاری) و (سجل العمر) به شیوه (در طومار عمر) و انتقال تأکیدهایی در قالب امر و الزام و رعایت اصل تعادل در انتقال و عملی ساختن ساختار دستوری- معنایی زبان مصدر و هدف (لابد أن تزار/ یجب أن تقطف/ تقرأ/) به‌صورت (باید دید/ باید چید/ کتاب‌ها خواند)، اقدم به ارائه ترجمه‌ای دقیق و پویا با انتقال دو ویژگی امری و صفت بیان‌کننده ارزش مثبت (زیادی) مؤلفه زبانی نقش ترغیبی به متن هدف کرده است.

ترجمه پیشنهادی: هنوز جاهای زیادی هست که باید دیده شوند، میوه‌هایی هستند که باید چیده شوند، کتاب‌های زیادی هستند که باید خوانده شوند، هنوز صفحات سفیدی از دفتر زندگی باقی مانده‌اند که به‌زودی با شجاعت روی آن‌ها جملاتی جدی (مهم) خواهم نوشت. در نمونه پیشنهادی علاوه بر اهتمام به اصول دستوری و معنایی دو زبان مصدر و هدف، یکی از مشخصه‌های بارز نقش ترغیبی یعنی امری بودن با داشتن نگرشی نقش‌گرا و مدنظر داشتن وجوه زیبایی‌شناسی و در یک کلام ایجاد کنش ارتباطی قوی منعکس شده است.

قال أنه أكذوبة؟ فهل أنا أيضا أكذوبة؟ إنني من هنا. أليست هذه الحقيقة كافية؟ (صالح، ۱۹۸۷: ۵۲).

می‌گفتند او دروغی بیش نیست؟ آیا من هم دروغم؟ من اهل همین‌جا هستم. آیا این حقیقت کفایت نمی‌کند؟ (عامری، ۱۳۹۰: ۱۴۵).

گفت او یک دروغ است. آیا من هم یک دروغم؟ من از اینجایم، آیا این واقعیت کافی نیست؟ (مهاجرانی، ۱۴۰۰: ۵۴).

گوینده داستان پس از سال‌ها بازگشت به وطن خود با فضای آرام و دلنشین محل زندگی‌اش در سحرگاه مواجه می‌شود و به دلیل اتفاقاتی که بر او گذشته نوعی حس غریبگی به وی دست می‌دهد و در قالب پذیرش دوباره‌اش در روستا از خود سؤالاتی می‌پرسد. رضا عامری با نگرشی نقش‌گرا و برقراری ارتباطی پایدار میان نویسنده و مخاطب زبان هدف و اهتمام به اصول زبانی- بلاغی و تسلط کامل بر مراحل رمان، اقدام به ارائه ترجمه دقیق (قال أنه أكذوبة؟) به شیوه (می‌گفتند او دروغی بیش نیست؟) و انعکاس مشخصه استفهام انکاری (ویژگی مؤلفه نقش ترغیبی) در ترجمه (فهل أنا أيضا أكذوبة؟) به‌صورت (آیا من هم دروغم؟) و (أليست هذه الحقيقة كافية؟) به شیوه (آیا این حقیقت کفایت نمی‌کند؟) در متن هدف شده است؛ درحالی‌که عطاءالله مهاجرانی با نگرشی نسبتاً تعادل مدار و وابستگی به لفظ در ترجمه (قال أنه أكذوبة؟) به شیوه (گفت او یک دروغ است) (أليست هذه الحقيقة كافية؟) به‌صورت (آیا این واقعیت کافی نیست؟) و عدم اهتمام به حوادث داستان و انشائی بودن عبارت در ترجمه (قال أنه أكذوبة؟) به شیوه (گفت او یک دروغ است) باعث عدم وفاداری به پیام نویسنده اصلی و بازتاب ترجمه‌ای نسبتاً ضعیف در مقایسه با مورد اول شده است.

ترجمه پیشنهادی: می‌گفتند که او دروغی بیش نیست؟ پس من هم دروغ هستم؟ من اهل اینجا هستم. این کافی نیست؟ در نمونه پیشنهادی مشخصه استفهام انکاری به‌عنوان مشخصه مطرح نقش ترغیبی از طریق اهتمام به اصول زبانی- بلاغی و داشتن نگرشی نقش‌گرا و همین‌طور کنش ارتباطی پایدار بازتاب یافته است.

أعذب إمرأة عرفتها. تضحک بمرح، و تحنو علي كما تحنو أم على إبنها (صالح، ۱۹۸۷: ۳۰).

زیباترین زنی بود که تابه‌حال شناخته بودم و همواره شادخوارانه می‌خندید و مانند یک مادر به من محبت می‌کرد (عامری، ۱۳۹۰: ۵۶).

شیرین‌ترین زنی که من در عمرم دیده‌ام. گرم می‌خندید و مثل مادری که به پسرش محبت می‌کند، به من مهر می‌ورزید (مهاجرانی، ۱۴۰۰: ۳۲).

راوی یا شخصیت مطرح داستان (مصطفی سعید) پس از سفر خود به قاهره و دوری از خانواده و آشنایی با خانم رابنسون، اعمال و رفتار وی را دلسوزی مادر به فرزند تعبیر می‌کند و از این طریق بخشی از آلام ناشی از غربت را تسکین می‌دهد و رضا عامری با نگرشی نسبتاً تعادل مدار و وابستگی به لفظ در ترجمه (أعذب إمرأة عرفتها) به‌صورت (زیباترین زنی بود که تابه‌حال شناخته بودم) و تناقض در ترجمه (تحنو علي كما تحنو أم على إبنها) به شیوه (مانند یک مادر به من محبت می‌کرد) سبب انعکاس ترجمه‌ای ساده و نسبتاً ضعیف شده، درحالی‌که عطاءالله مهاجرانی با نگرشی نقش‌گرا و فراهم ساختن کنش ارتباطی قوی میان نویسنده و مخاطب زبان هدف و اهتمام به عناصر و ارزش‌های فرهنگی در ترجمه جمله (أعذب إمرأة عرفتها) به‌صورت (شیرین‌ترین زنی که من در عمرم دیده‌ام) و درعین‌حال معادل گزینی مناسب برای (تضحک بمرح) به‌صورت (گرم می‌خندید) و ترجمه‌ای رسا برای جمله (تحنو علي كما تحنو أم على إبنها) به شیوه (مثل مادری که به پسرش محبت می‌کند، به من مهر می‌ورزید)، سبب بازتاب ترجمه‌ای نسبتاً پویا، متقن و رسا همچنین به کاربردن مشخصه بارز نقش ترغیبی مدل نورد در نمونه مذکور، یعنی صفت عالی در ترجمه خود شده است.

ترجمه پیشنهادی: زیباترین زنی بود که به عمرم دیده بودم، به گرمی می‌خندید و مانند یک مادر به من محبت می‌کرد. در نمونه پیشنهادی علاوه بر اهتمام به عناصر فرهنگی دو زبان مصدر و هدف و معادل گزینی دقیق، مشخصه مطرح در نقش ترغیبی یعنی صفت عالی با ایجاد کنش ارتباطی مناسب و نگرشی نقش‌گرا و اهتمام به سبک خاص نویسنده انعکاس یافته است.

وكانت أحب مناطق القاهرة إليهما، منطقة الأزهر (صالح، ۱۹۸۷: ۲۹).

بیشترین جایی که در قاهره دوست داشتند، محله الأزهر بود. (عامری، ۱۳۹۰: ۷۶).

به منطقه الأزهر بیشتر از هر جای دیگری علاقه داشتند (مهاجرانی، ۱۴۰۰: ۳۲).

راوی یا قهرمان داستان؛ خاطرات خود را پس از مسافرت به مصر و آشنایی با خانواده رابنسن و مشایعت با آن‌ها در دیدار از محله‌های قاهره و نهایتاً محکوم شدن او در دادگاه، جهت آماده کردن ذهن مخاطب برای تعریف هسته اصلی داستان آماده می‌کند. رضا عامری با نگرشی نقش‌گرا و ایجاد کنش ارتباطی پایدار میان نویسنده و مخاطب زبان هدف و در نظر گرفتن ساختار دستوری و معنایی زبان هدف با حفظ پیام و سبک نویسنده اصلی (وکانت أحب مناطق القاهرة إليهما، منطقة الأزهر) به‌صورت (بیشترین جایی که در قاهره دوست داشتند، محله الأزهر بود)، ترجمه‌ای شفاف و مطابق با فهم مخاطب زبان هدف جهت انتقال مشخصه سوم نقش ترغیبی (صفت عالی) با جلوه‌ای ادبی ارائه داده است؛ درحالی‌که عطاءالله مهاجرانی با نگرشی نسبتاً تعادل مدار و وابستگی به ساختار دستوری زبان مصدر و عدم اهتمام به ساختار زبانی و ادبی مرسوم در زبان هدف (وکانت أحب مناطق القاهرة إليهما، منطقة الأزهر) به شیوه (به منطقه الأزهر بیشتر از هر جای دیگری علاقه داشتند)؛ سبب انعکاس ترجمه‌ای مبهم و نسبتاً بی‌کیفیت در متن هدف و همین‌طور عدم بازتاب مشخصه مطرح در نمونه مذکور از مؤلفه نقش ترغیبی شده است.

ترجمه پیشنهادی: برای آن دو، الازهر محبوب‌ترین جای قاهره بود. در نمونه پیشنهادی همانند نمونه پیشین صفت عالی به‌عنوان مشخصه بارز نقش ترغیبی با اهتمام به ساختار معنایی و دستوری دو زبان مصدر و هدف و همین‌طور برقراری کنش ارتباطی پایدار و داشتن نگرشی نقش‌گرا انعکاس یافته است.

ماذا أفعل أنا أو غيري إذا كان العالم قد أصيب بالخبل (صالح، ۱۹۸۷: ۱۳۳).

من یا غیر من چه باید بکنیم وقتی دنیا دچار جنون شده است؟ (عامری، ۱۳۹۰: ۳۹۴).

وقتی دنیا دیوانه شده است، من یا دیگری چه‌کاری از دستمان ساخته است (مهاجرانی، ۱۴۰۰: ۱۳۴).

در قسمت نهایی رمان، راوی یا کاراکتر مطرح داستان تأسف خود را جهت عدم اقدام برای جلوگیری از فاجعه‌ای که افتاده به این شکل عنوان می‌کند. رضا عامری با نگرشی نسبتاً تعادل مدار تکیه بر لفظ و اطاله کلام (ماذا أفعل أنا أو غيري): (من یا غیر من چه باید بکنیم) سبب ارائه ترجمه‌ای تحت‌اللفظی با عدم وفاداری به پیام نویسنده اصلی جهت انتقال مشخصه

بارز نقش ترغیبی مطرح‌شده در این نمونه شده است، درحالی‌که عطاءالله مهاجرانی با نگرشی نقش‌گرا و برقراری کنش ارتباطی مناسب میان نویسنده و مخاطب زبان هدف و مهارت خود سبب انعکاس مشخصه بارز استفهام انکاری به‌عنوان یکی از مشخصه‌های نقش ترغیبی زبان از طریق عملی ساختن اصل وفاداری به پیام نویسنده اصلی (ماذا أفعل أنا أو غيري) به‌صورت (از دست من یا دیگری چه‌کاری ساخته است؟) و ارائه ترجمه‌ای شفاف و رسا به متن هدف شده است.

ترجمه پیشنهادی: وقتی دنیا کن‌فیکون شده، از دست من یا دیگری چه‌کاری ساخته است؟ در نمونه پیشنهادی مشخصه استفهام انکاری با فراهم شدن ارتباطی پایدار میان نویسنده و مخاطب زبان هدف و اهتمام به ساختار زبانی- بلاغی موجود در آن و نگرشی نقش‌گرا بازتاب یافته است.

۵-۱. نقش عاطفی

هدف نقش عاطفی، ایجاد، نگهداری و یا اتمام تماس بین فرستنده و دریافت‌کننده است. این هدف متکی به شیوه متعارف ابزار زبان‌شناختی به‌کاررفته در موقعیتی خاص است. نقش عاطفی تا حد زیادی وابسته به شیوه متعارف شکلش است. هرچقدر شکل زبان‌شناختی‌اش متعارف‌تر باشد، توجه کمتری به آن می‌کنیم. مشخصه دیگر سخن عاطفی این است که اغلب به بیان نوع ارتباط موجود میان فرستنده و دریافت‌کننده (رسمی/ غیررسمی، متقارن/ غیرمتقارن) می‌پردازد (Nord, 1977: 163)، این عملکرد تعامل را با دیگری فراهم می‌سازد و زمینه مساعدی را برای برقراری این ارتباط ایجاد می‌کند، این نوع از ارتباط در نمونه‌های عینی متفاوتی (سلام و احوال‌پرسی و..) متجلی می‌شود (FORMACLONY ESTUDIOS: 2022). به اعتقاد یاکوبسن در این نقش از زبان‌ها تمرکز بر احساس خاص گوینده است. خواه گوینده حقیقتاً آن احساس را داشته باشد یا وانمود کند که چنین احساسی دارد (صفوی، ۱۳۸۰: ۳۱). این نقش در تقابل با نقش ارجاعی قرار می‌گیرد که در نقش عاطفی سعی بر افزودن تنوع‌های معنایی است، ولی در نقش ارجاعی، جلوی هر نوع «چندگانگی معنایی» گرفته می‌شود (ر.ک؛ رفیعی و مراد صحرایی، ۱۳۹۲: ۲۳)؛ بنابراین نقش

عاطفی زبان، برقراری ارتباط میان نویسنده یک کتاب و مخاطب مخصوص به آن است و تفاوت میان نقش عاطفی و نقش بیانی در این است که نقش عاطفی به بیان مستقیم احساسات نویسنده می‌پردازد که آدمی را به تعمق وامی‌دارد و نیز نقش بیانی به تبیین و سپس انتقال وجوه زیبایی‌شناختی احساسات نویسنده (ندا، کنایه، نقش فرعی ادبی، نقش فرعی ارزیابی) به متن هدف می‌پردازد.

در ادامه به تبیین بیشتر مؤلفه نقش عاطفی با ارائه نمونه‌هایی از رمان موردبررسی می‌پردازیم:

و إنفجرت هي ببكاء ممض محرق، و إستلمت أنا إلى نوم متوتر محموم (صالح، ۱۹۸۷: ۴۸).

و او در انفجاری از گریه سوزنده و دردناک فرومی‌رفت و من خودم را تسلیم خوابی تب آلوده و آشفته می‌کردم (عامری، ۱۳۹۰: ۱۳۲).

با گریه‌ای بی‌امان و سوزان، بغضش ترکید و من به خواب پریشان تب آلودی فرورفتم (مهاجرانی، ۱۴۰۰: ۵۰).

در این مرحله سعید شخصیت اصلی داستان با یادآوری صحنه‌ای عاطفی از حیات خود در سفرش، ارتباطی پویا، صمیمی و ملموس را برای مخاطب زبان مقصد نمایان می‌سازد. رضا عامری با نگرشی نسبتاً تعادل مدار و تأثیرپذیری از قواعد دستور حالتی (وإنفجرت هي ببكاء ممض محرق) به‌صورت (او در انفجاری از گریه سوزنده و دردناک فرومی‌رفت) و بی‌توجهی به بافت کلام، در پی ارائه معادل نامناسب (إستلمت أنا إلى النوم) به شیوه (و من خودم را تسلیم خوابی می‌کردم)، در ایجاد ارتباط با مخاطب و انعکاس احساس خاص نماینده نویسنده (مصطفی سعید) نسبت به صحنه‌ای رخدادهای مابعد سفر در زبان هدف موفق نبوده است، درحالی‌که عطاءالله مهاجرانی با نگرشی نقش‌گرا و فراهم ساختن ارتباطی قوی میان نویسنده و مخاطب زبان هدف و تسلط کامل بر فضای داستان و وضع معادل‌های مناسب با فرهنگ و ادبیات زبان هدف در ترجمه (وإنفجرت هي ببكاء ممض محرق) به شیوه (با گریه‌ای بی‌امان و سوزان، بغضش ترکید) و (وإستلمت أنا إلى النوم) به‌صورت (من به خواب پریشان تب آلودی فرو رفتم)، سبب بازتاب ترجمه‌ای کاملاً شفاف و روان همراه با نقش عاطفی و انعکاس مستقیم احساس مطرح نویسنده (مطابق مدل نورد) به‌عنوان مشخصه

اصلی مؤلفه نقش عاطفی در متن مقصد شده است.

ترجمه پیشنهادی: او یک‌مرتبه پقی زد زیر گریه‌ای سوزناک، داشت اشک می‌ریخت و من هم خودم را به دست خواب پریشان و تب‌دار سپردم. در نمونه پیشنهادی حس عاطفی نویسنده یا نماینده و شخصیت اصلی رمان نسبت به صحنه‌ای از حوادث رخ‌داده در طول سفر خود با برقراری کنش ارتباطی مناسب و اهتمام به عناصر فرهنگی دو زبان مصدر و هدف و مهم‌تر از همه داشتن نگرشی نقش‌گرا به‌عنوان مشخصه نقش عاطفی به‌طور مستقیم منعکس شده است.

أحسست بالذلة و الوحدة و الضياع. (صالح، ۱۹۸۷: ۱۶۱)

احساس بدبختی و تنهایی و گمشدگی می‌کردم (عامری، ۱۳۹۰: ۴۷۸)

احساس تنهایی و خواری و تباه‌شدگی کردم (مهاجرانی، ۱۴۰۰: ۱۶۲)

شخصیت فعال داستان با یادآوری، احساس خود نسبت به محیط بیگانه‌ای که در آن قرار گرفته بود؛ ارتباطی صمیمی و تنگاتنگ با مخاطب زبان مقصد برقرار کرده است. رضا عامری با نگرشی نسبتاً تعادل مدار و عدم اهتمام به سیاق و فاصله گرفتن از اصل پیام در ترجمه (الذلة) به‌صورت (بدبختی) و (الضیاع) به شیوه (گمشدگی) سبب ارائه معادل نامناسب و انتقال ترجمه‌ای با کیفیت پایین در متن هدف و عدم انتقال حس نویسنده یا شخصیت اصلی رمان به‌عنوان راوی در رابطه با مشخصه مؤلفه نقش عاطفی در متن هدف شده است و عطاءالله مهاجرانی با نگرشی نقش‌گرا و ایجاد کنش ارتباطی پایدار و دمساز شدن با نویسنده (ویژگی بارز نقش عاطفی) و همراه شدن با حوادث و رخدادهای داستان سبب بازتاب ترجمه‌ای صحیح، شفاف و مطابق با پیام و مقصود و مهم‌تر از همه احساس خاص نویسنده در (الذلة) به‌صورت (خواری) و (الضیاع) به شیوه (تباه‌شدگی) به‌عنوان مشخصه اصلی مؤلفه مذکور و انعکاس صریح نقش عاطفی زبان (مطابق با مدل نورد) در متن هدف شده است.

ترجمه پیشنهادی: احساس خواری و تنهایی و تباه‌شدگی کردم. در نمونه پیشنهادی حس عاطفی مستقیم نویسنده با انتقال معادل فرهنگی مناسب و فراهم ساختن کنش ارتباطی پایدار و در یک کلام داشتن نگرشی نقش‌گرا انعکاس یافته است.

لا أتأثر بشيء لا أبكي إذا ضربت، لاأفرح إذا أثنى علي المدرس في الفصل (صالح، ۱۹۸۷: ۲۴).

با کوچک‌ترین چیز ناراحت نمی‌شدم و اگر کتک می‌خوردم گریه نمی‌کردم و اگر معلمم سر کلاس تشویقم می‌کرد خوشحال نمی‌شدم (عامری، ۱۳۹۰: ۵۸).

از چیزی متأثر نمی‌شدم. وقتی کتک می‌خوردم، گریه نمی‌کردم. وقتی معلم توی کلاس از من تعریف می‌کرد، خوشحال نمی‌شدم (مهاجرانی، ۱۴۰۰: ۲۷).

در اواسط رمان؛ مشخصه‌هایی از گذشته محور اصلی داستان توسط خود او مطرح می‌شود و از این طریق ذهن مخاطب را جهت ورود به اتفاقات پیش رو آماده می‌سازد. رضا عامری با نگرشی نقش‌گرا و وضع معادل کاربردی در زبان هدف و فراهم ساختن کنش ارتباطی پایدار در ترجمه (لا أتأثر بشيء) به‌صورت (با کوچک‌ترین چیز ناراحت نمی‌شدم) سبب انتقال مشخصه بارز نقش ترغیبی (صفت عالی) شده است و درعین‌حال با تکیه بر ساختار دستوری زبان مصدر و عدم اهتمام به ساختار معنایی زبان هدف در ترجمه (لا أبكي إذا ضربت) به شیوه (اگر کتک می‌خوردم گریه نمی‌کردم) اقدام به ایجاد نوعی بی‌تعادلی میان دو زبان و عدم انتقال سبک نویسنده اصلی به متن هدف شده است و عطاءالله مهاجرانی با نگرشی نسبتاً تعادل مدار و وضع برابر ساده در زبان هدف (لا أتأثر بشيء) به‌صورت (از چیزی متأثر نمی‌شدم) و درعین‌حال ایجاد تعادل میان ساختار دستوری و معنایی دو زبان با انعکاس صحیح مفهوم «إذا» در ترجمه جملات (لا أبكي إذا ضربت) به شیوه (وقتی کتک می‌خوردم، گریه نمی‌کردم) و ایجاد (لاأفرح إذا أثنى علي المدرس) به‌صورت (وقتی معلم توی کلاس از من تعریف می‌کرد) سبب ارائه ترجمه‌ای نسبتاً پویا و روان شده است.

ترجمه پیشنهادی: کمتر چیزی بود که ناراحتم کند، کتک که می‌خوردم؛ گریه نمی‌کردم، هنگامی‌که معلم سر کلاس تحسینم می‌کرد؛ خوشحال نمی‌شدم. در نمونه پیشنهادی احساس مستقیم نویسنده و راوی رمان با داشتن نگرشی نقش‌گرا و برقراری ارتباطی مناسب میان نویسنده و مخاطب زبان هدف به‌عنوان مشخصه مؤلفه مذکور بازتاب یافته است.

لم يمض وقت طويل حتى أحسست كأن ثلجا يذوب في دخيلتي، فكأنني مقرور طلعت عليه الشمس (صالح، ۱۹۸۷: ۵).

چیزی نگذشت که حس کردم یخ‌های درونم در حال ذوب شدن است، انگار که آفتاب بر من تابیدن گرفته باشد (عامری، ۱۳۹۰: ۳).

مدت زیادی نگذشته بود که احساس کردم در دلم قطعه‌ای یخ ذوب می‌شود. انگار منجمد بودم و آفتاب بر من می‌تابید (مهاجرانی، ۱۴۰۰: ۹).

نویسنده در قسمت ابتدایی رمان با بهره‌گیری از نقش عاطفی زبان، سعی در ایجاد ارتباطی قوی و احساسی میان فضای داستان با مخاطب زبان هدف داشته است. رضا عامری با نگرشی نسبتاً نقش‌گرا و فراهم ساختن کنش ارتباطی پایدار میان نویسنده و مخاطب زبان هدف و معادل‌گزینی مناسب در ترجمه (ثلجا يذوب في دخيلتي) به‌صورت (یخ‌های درونم در حال ذوب شدن است) جهت انعکاس مؤلفه نقش عاطفی با بازتاب رسای احساس خاص راوی داستان نسبت به لحظه قرار گرفتن دوباره (مصطفی سعید در زادگاهش) در متن هدف شده است و درعین‌حال اطاله کلام با تکرار حرف ربط (که) و ترجمه ادبی عبارت پایانی (فكأنني مقرور طلعت عليه الشمس) به شیوه (انگار که آفتاب بر من تابیدن گرفته باشد)؛ سبب ارائه ترجمه‌ای شفاف، روان و پویا شده است، درحالی‌که عطاءالله مهاجرانی با نگرشی نسبتاً تعادل مدار و به حاشیه راندن مفهوم اصلی و وضع معادل نامناسب در ترجمه (يذوب في دخيلتي) به شیوه (در دلم قطعه‌ای یخ ذوب می‌شود) سبب ارائه ترجمه‌ای نسبتاً ضعیف و با وضع معادل (انگار منجمد بودم و آفتاب بر من می‌تابید) در ترجمه جمله (فكأنني مقرور طلعت عليه الشمس)، باعث ارائه معادلی نسبتاً ضعیف و ترجمه‌ای ساده و عدم درک پیام نویسنده اصلی شده است، بنابراین ترجمه رضا عامری جهت انعکاس مشخصه نقش عاطفی مناسب‌تر می‌باشد.

ترجمه پیشنهادی: طولی نکشید که حس کردم انگار دارد در درونم یخ‌ها آب می‌شوند. انگار یک آدم سرمازده‌ای بودم که آفتاب به او تابیده است. در نمونه پیشنهادی حس مستقیم و خاص راوی داستان با فراهم ساختن کنش ارتباطی پایدار و اهتمام به عناصر فرهنگی دو زبان مصدر و هدف و مهم‌تر از هم نگرشی نقش‌گرا به‌عنوان مؤلفه مطرح نقش عاطفی منتقل شده است.

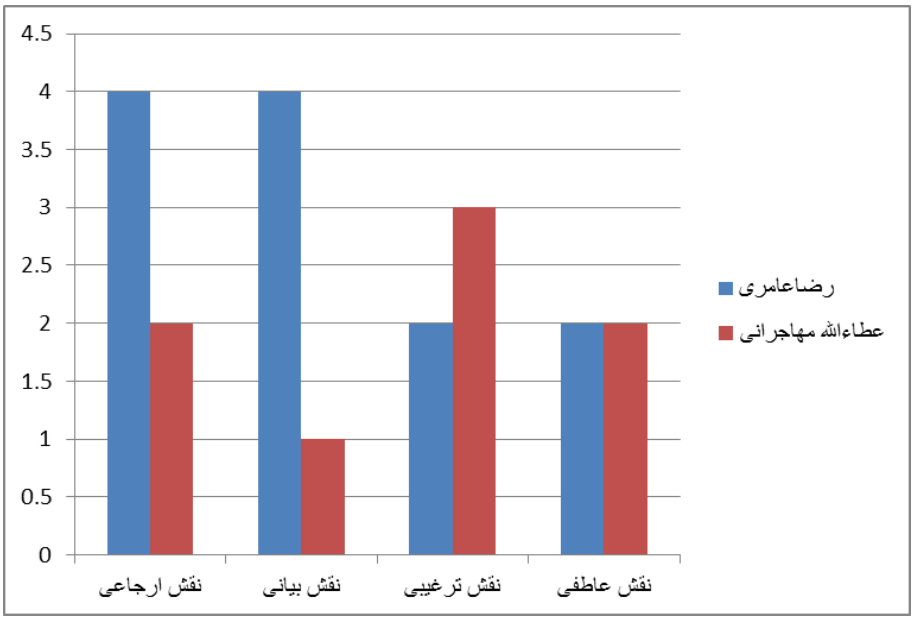

نمودار ۲. وضعیت عملکرد مترجمان رضا عامری و عطاءالله مهاجرانی بر روی رمان موسم الهجرة إلی الشمال مطابق با مدل کریستین نورد

بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش بر اساس نظریه کریستین نورد به نقد و بررسی دو ترجمه از رمان موسم الهجرة إلی الشمال به قلم رضا عامری و عطاءالله مهاجرانی پرداخته شد؛ مترجمین در بخش‌هایی از ترجمه‌های خود به سطوح مطرح‌شده دیدگاه نورد پرداخته‌اند.

در پاسخ به سؤالات مطرح‌شده در پژوهش طبق بررسی‌های انجام‌گرفته، رضا عامری با نگرشی نقش‌گرا و اهتمام به نمادها، ارزش‌های فرهنگی و ادبی دو زبان و همین‌طور رعایت اصول دستوری زبان هدف و جایگزینی معادل‌های پرکاربرد برای واژگان، عبارات و جملات، به‌ویژه مانع‌شدن از اطاله سخن و در یک‌کلام بازتاب عناصر زبانی مطرح‌شده دیدگاه نورد در متن مقصد؛ عملکرد موفق‌تری در مقایسه با عطاءالله مهاجرانی خصوصاً در مؤلفه‌های نقش ارجاعی، نقش بیانی داشته است و از این طریق به‌گونه‌ای ماهرانه نه‌تنها با حفظ پیام نویسنده اصلی، سبب انتقال سبک خاص وی شده است؛ بلکه وجوه زبانی-

فرهنگی (مدل نورد) را نیز در قالب مؤلفه‌های اول، دوم برای مخاطب منعکس ساخته است.

اما عطاءالله مهاجرانی در غالب بخش‌ها با نگرشی نسبتاً تعادل مدار و با وابستگی نسبتاً شدید به ساختار دستوری و وجوه معنایی متن مصدر و نداشتن تسلط کافی بر مراحل و حوادث مهم رمان و عدم انتخاب برابرهایی مناسب در متن هدف که باعث تحلیل رفتن پیام نویسنده اصلی شده است و در مواردی نیز اتمام یا قطع کنش ارتباطی میان نویسنده و مخاطب زبان هدف صورت گرفته و همچنین عدم اهتمام و آگاهی نسبت به مفاهیم ادبی، اجتماعی و فرهنگی دو زبان و عدم سعی در ایجاد تعادل میان مبانی دو زبان مبدأ و مقصد و مهم‌تر از همه عدم اهتمام کافی به مشخصه‌های بارز چهار مؤلفه نورد، نه‌تنها به‌طور کامل به انعکاس محور اصلی بحث (عناصر زبانی مطرح‌شده دیدگاه مذکور) نپرداخته است؛ بلکه در موارد بسیاری سبب ابهام در کلام و پیام نویسنده اصلی، سنگین شدن مفهوم و محتوا برای مخاطب زبان مقصد شده که خود مانع از رعایت دو اصل مرسوم و اصولی مترجمان؛ یعنی رعایت اصل وفاداری به پیام متن مصدر و ایجاد تعادل میان دو زبان شده است، (جهت اثبات و تبیین بیشتر این مسئله به نمونه مثال پایانی نقش بیانی و نمونه مثال دوم نقش ترغیبی استناد می‌شود)؛ شایان‌ذکر است مترجم مذکور از میان چهار مؤلفه مطرح شده توسط کریستین نورد، تنها در مؤلفه نقش ترغیبی توانسته مهارت خود را در انتقال احساسات نویسنده اصلی به متن هدف نشان دهد و در رابطه با مؤلفه نقش عاطفی دو مترجم عامری و مهاجرانی عملکرد مشابهی از خود نشان داده‌اند.

در این پژوهش مترجم رضا عامری با مدنظر داشتن قواعد زبان‌شناسی و تأثیرپذیری و آگاهی از زبان‌شناسی کاربردی (حوزه‌ی جامعه‌شناسی و عصب‌شناسی) به‌عنوان شاخه‌ای از زبان‌شناسی؛ وظیفه خود را در قالب یک مترجم موفق در ترجمه رمان مذکور به‌طور تمام و کمال به انجام رسانده است. نگارندگان پژوهش جهت افزایش سطح کیفی ترجمه و عدم تکرار سهل‌انگاری‌های مذکور در ارائه ترجمه‌ای موفق؛ اقدام به ارائه راه‌حلی کاربردی و دقیق می‌کنند: - مترجم در جریان ترجمه باید حدفاصل دو دیدگاه نقش‌گرایی و تعادل مداری باشد تا در جهت ارائه ترجمه‌ای پویا و دقیق با در نظر گرفتن نقش‌های زبانی به‌گونه‌ای ماهرانه عمل کند.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

ORCID

Ali Sayadani	**http://orcid.org/0000-0001-5773-6092**
Saman Rahimkhani	**http://orcid.org/0000-0003-0617-5736**
Somayeh Aghamohammadi Ahle Iman	**http://orcid.org/0000-0002-1279-4579**

منابع

خان‌جان، علیرضا. (۱۳۹۷). الگوی پیشگامانه رایس برای نقد ترجمه. *فصلنامه مترجم*، ۲۷(۶۶)، ۱۲۵-۱۲۴.

رفیعی، عادل و صحرایی، رضامراد. (۱۳۹۲). *زبان فارسی، زبان علم*. تهران: مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور.

سهیلی، ابوالقاسم. (۱۳۶۵). دیدگاه‌های نقد ترجمه. *فصلنامه ترجمه*، (۲)، ۵- ۳۹.

صادقی، لیلا. (۱۳۸۹). نقش‌های سکوت ارتباطی در خواندن متون ادبیات داستانی. *فصلنامه پژوهش زبان و ادبیات فارسی*، (۱۹)، ۱۸۷-۲۱۱.

صفوی، کورش. (۱۳۹۸). *از زبان‌شناسی به ادبیات*. جلد اول (نظم). تهران: انتشارات سوره مهر (وابسته به حوزه هنری).

صفوی، کورش. (۱۳۸۰). *از زبان‌شناسی به ادبیات؛ نظم*. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی.

صفوی، کورش. (۱۳۹۲). *معنی‌شناسی کاربردی*. چاپ دوم. تهران: انتشارات همشهری.

صراحتی‌جویباری، مهدی و محسنی، مرتضی. (۱۳۹۴). عوامل مؤثر در ایجاد نقش ترغیبی زبان در قصاید ناصرخسرو. *فصلنامه کاوش نامه*، ۱۷(۳۳)، ۶۵-۱۲۵. 20.1001.1.17359589.1395.17.33.3.8

مکاریک، ایرنا ریما. (۱۳۸۳). *دانشنامه نظریه‌های ادبی معاصر*. ترجمه مهران مهاجر و محمد نبوی. تهران: آگه.

نورد، کریستین. (۱۳۹۶). *ترجمه فعالیتی هدفمند با توضیح نگرش‌های نقش‌گرا*. ترجمه مژگان سلمانی. چاپ اول. تهران: نشر اسم.

یعقوبی، حسین. (۱۳۸۴). *زبان، ترجمه و ارتباط فرهنگ‌ها*. ترجمه و تألیف حسین یعقوبی. چاپ اول. تهران: نشر مرکز.

English References

Bell.T. R. (1991). *Translation and Translating*. London: Longman Cambridge Mass: MlT Press. 350. Explanatory Translation Studies.Target:13:2. pp. 203-241

Hatim, B. and Mason, I. (1998). *The Translator as Communicator*. London and New York: Routledge.

Jakobson, R. (1960). Linguistics and Poetics; in Thomas A. Sebeok (ed) Style in Language.

Maier, C. (1998). *Reviewing and Criticism. in Baker* (ed) (1998) pp. 204-210

Nord, C. (2005). *Text Analysis in Translation*. Amsterdam: Rodopi.

Newmark, P. (1988). *A Textbook of translation*. New York: Prentice Hall.

Perez, C. M. (2001). A Three- level Methodology for Descriptive- explanatory Translation Studies. *Target International Journal of Translation Studies,* 13(2), 203-239.

Zohar, E (1971). *Introduction to a Theory of Literary Translation*, Tel Aviv, Tel Aviv University.

THE FREE DICTIONARY: The Great Soviet Encyclopedia (1979)/ https://www-formacionyestudios-com.cdn.ampproject.org/v/s/www.formacionyestudios.com/en/six-functionslanguage.html/amp?amp-js-v=a6&amp-gsa=1&usqp=mq331AQKKAFQArABIIACAw%3D%3D#aoh=16421073773043&amp-ct=1642107519234&referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com&amp-tf=From%20%251%24s&ampshare=https%3A%2F%2Fwww.formacionyestudios.com%2Fen%2Fsix-functions-of-language.html

FORMACLONYESTUDIOS:2022/https://www-formacionyestudios-com.cdn.ampproject.org/v/s/www.formacionyestudios.com/en/six-functionslanguage.html/amp?amp-js-v=a6&amp-gsa=1&usqp=mq331AQKKAFQArABIIACAw%3D%3D#aoh=16421073773043&amp-ct=1642107519234&referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com&amp-tf=From%20%251%24s&ampshare=https%3A%2F%2Fwww.formacionyestudios.com%2Fen%2Fsix-functions-of-language.html

Translated References to English

Khanjan, A. (2018). Rice's pioneering model for translation criticism. *Translator Quarterly*, 27(66): 124-125. [In Persian]

Makaryk, R. R. (2004). *Encyclopedia of Contemporary Literary Theories.* translated by Mehran Mohajer and Mohammad Nabavi. Tehran: Agah. [In Persian]

Nourd, Ch. (2017). *Translating as a Purposeful Activity, Functionalist Approaches Explained*. Translated by Mojgan Salmani. 1 ed. Tehran: Nashr-e Esm. [In Persian]

Rafiei, A., and Sahraei, R. M. (2013). *Persian Language, the language of science*. Tehran: Scientific Policy Research Center of Iran. [in Persian]

Sadeghi, L. (2010). The roles of communicative silence in reading fiction texts. *Persian Language and Literature Research Quarterly*, (19), 187-211. [In Persian]

Safavi, K. (2013). *Functional Semantics*. 2 edition. Tehran: Hamshahri Publication. [In Persian]

Safavi, K. (2001). *From Linguistics to Literature*; *Poetic*. Tehran: Institute of Islamic Culture and Art. [In Persian]

Safavi, K. (2011). *From Linguistics to Literature.* Tehran: Surah Mehr Publication. [In Persian]

Sarahati Joybari, M., and Mohseni, M. (2015). Effectve factors of conative function of language in Nāser-e Khosrow's quasidas. *Journal of Kavoshnameh in Persian Language and Literature*, 17(33), 65-125. 20.1001.1.17359589.1395.17.33.3.8 [In Persian]

Soheili, A. (1986). Translation Critique Comments. *Translation Quarterly,* (2): 5-39. [In Persian]

Yaqubi, H. (2005). *Language, translation and communication of cultures.* 1 edition. Tehran: Nashr-e Markaz. [In Persian]

استناد به این مقاله: صیادانی، علی.، رحیم‌خانی، سامان و آقامحمدی اهل ایمان، سمیه. (۱۴۰۲). نقش زبان در دو ترجمه رضا عامری و عطاءالله مهاجرانی از رمان موسم الهجرة إلی الشمال بر اساس دیدگاه کریستین نورد. *دوفصلنامه پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی*، ۱۳(۲۸)، ۱۴۴-۱۰۱. doi: 10.22054/RCTALL. 2022.69695.1645

Translation Researches in the Arabic Language and Literature is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.